אבני מלואים

בדבר תיקון הדת והדעת בישראל

מאתי

מיכאל לוי ראדקינסזאהן.

מחבר ספרי

„תפלה למשה מקוצי״ „מצת מצוה״.

חבורי הזה יכיל ששה אבנים:

אבן הראשה, אבן ברקת (בקרת), אבן ספיר, אבן ישראל, אבן השולחן, אבן הטועים. תוכן עניניהם ימצא הקורא בראש המחברת.

חוברת ראשונה.

מחיר החוברת הזאת 1 מארק.

בשבוע הזה יצא לאור המחברת

„לבקר משפט“

א) היודענשפיעגעל-פראָצעס במינסטער;
ב) אחוזת קבר בעל-היהודיה בחצר מות היהודים בברלין.

מאת מחבר הספר הזה, ומחירה א מארק וחצי — M. 1.50

החפצים בספרי המחבר יוכלו להשיגם:

בלאָנדאָן אצל המחבר:
6 Packingtonstr. Islington, London N.

בוויען מבית מסחר הספרים:
D. Löwy, II., Praterstrasse 15, Wien.
Jos. Schlesinger, I., Seitenstättengasse 5, Wien.

בווילנא מה':
M. W. Zipkin, Deutsche Strasse, Wilna (Russland).

☞ מו"ס מכל המדינות יוכלו לפנות לוויען לבתי מסחר הנ"ל. וברוסיא להי' מ. וו. ציפקין. ואשר יש לו דבר עם המחבר יפנה ללאָנדאָן על האדרעססע דלמעלה ויקבל מענה.

אבני מילואים

אבן הראשה

(Grundstein.)

EBEN HAROSCHA.

(GRUNDSTEIN.)

I. THEIL.

Verschiedene Ansichten betreffs der Reform des jüdischen Ritualgesetzes, der »Judenfrage« und deren Lösung.

Von

M. L. Rodkinssohn,

s. Z. Redakteur des „Hakol“ etc.

Berlin.

1884.

אבן הראשה.

חוברת ראשונה.

תדבר מארבע מפלגות בישראל אשר תחונה דעתן בדבר תיקון הדת והדעת לבית ישראל, ושאלת היהודים ופתרונה.

מאת

מיכאל לוי ראדקינסזאהן

לפנים הטו"ל את „הקול" „ואספת חכמים" וכו'.

ברלין

תרמ"ד.

תוכן עניני המחברת הזאת: צד

בראותי כי כבדה עלי המלאכה גם ההוצאה להוציא בפעם אחת את חבורי הזה אשר יכיל בתוכו ששה ענינים כמעט שונים זה מזה, וגם להקל על הקונים החפצים לקרוא את דברי שלא יכבד עליהם לשלם מחיר-גדול בעד ספרי, אשר יכיל לפי השערתי מאשר אתי בכתובים (רשימות וציונים) ערך 25 בוגען, חלקתי את ספרי לששה חוברות, ואוציאן בעזה"י זא"ז חוברת אחת בשני ירחים ולא ארבה במחירן. תוכני הספר בכללו הנני נותן פה, ופרטיותיהן בראש כל חוברת.

תוכן הענינים של החוברות הבאות:

החוברת השנית בשם „אבן ברקת" (בקרת) תכיל בקרבה:

א) בקרת של מכתה"ע העברים בשפות החיות שדנו בדברי התיקונים שנזכרו בשני הספרים תל"מ ומ"ם בשפות החיות. א) וואסחאד מפעטערסבורג. ב) דזואיש כראניק. ג) דזואיש ווארלד מלאנדאן. ד) רעווי (מפאריז). ה) צענטראלבלאטט. ו) וואכענשריפט מאשכנז ואֶסטרייך. מועתקים ללשון עבר ותשובת המחבר בצידם.

ב) מכתבי חכמי הזמן: גדולי חכמי אשכנז, גדולי רבותנו*) הצרפתים, וגדולי הדור מאחינו בענגלאנד. ועוד בה עשיריה —.

---

*) הרבנים בצרפת לא יכנו עצמם בתואר דקטור, כי שם במדרינת החכם הוא רַבִּי, ורַבִּי גדול Grand Rabbi.

החוברת השלשית בשם „אבן ספיר" תכיל בקרבה:

א) השגות והערות על ספרי תל"מ מאת החכם משה ליב לילענבלום מאדעססא, מאת החכם הדר. רי"מ ראבינאוויץ המעתיק את התלמוד לשפת צרפת מפאריז*). והערות אחדות מאת ווידוציענסקי מסובאלק ותשובת המחבר בצידם.

ב) הוספות וחקירות חדשות על כל הנאמר בשני הספרים „מ"מ ותל"מ" מאת המחבר.

החוברת הרביעית בשם „אבן ישראל" תכיל בקרבה:

שאלת פלשתינא ופתרונה. החקירות תבאנה על הדברים האלה: א) איזה זכות יש לנו על ארץ ישראל בעיני עצמנו ובעיני העמים, עד כי נוכל לקות כי שמה נתחשב לאזרחי הא"ץ והארץ אשר ננחיל תהיה אחוזת נחלתנו הקדומה. תחת אשר מבלעדה נחשב בכל הארצות כגרים אף שיש לנו נחלת שדה וכרם? ב) אם ראויה היא פלשתינא לפי מצבה כעת כי תהיה מרכז לקיבוץ ישראל? ואיזה יפוי כח יש לה על ארצות אחרות? ג) אם ממשלת תוגרמא טובה לנו יותר מהממשלות אחרות, ואם תחפוץ הראשונה כי נתישב בה ונעבוד אדמתה? ד) העם היושב עליה עתה, מה הוא? תכונתו מידותיו ואהבתו לבן עם אחר? אהבתו לקבל גרים או אזרחים בארצו שלא מבני אמונת? ה) מי המה העומדים בראש הפראפאגאנדא הזאת? תכונת הפראפאגאנדיסטים מבני ישראל ומטרתם? תכונת הפראפאגאנדיסטים שלא מבני ישראל, מי המה ולאיזה מטרה יאבו זאת האחרונים?

החוברת החמישית בשם „אבן השולחן" תכיל בקרבה:

א) את הפראָראאמם למכתב העתי „התלמוד והשולחן ערוך" אשר בדעתי להוציאו לאור בקרוב, בכל סעיפיו**).

ב) דוגמאות אחדות להראות על כמה הלכות צורתן בשולחן הערוך וצורתן בתלמוד.

---

*) ראויה היתה החוברת הזאת לצאת בראש מפני איכותה שהיא עיקר חלק המדעי בספרי זה. אבל אחרתיה משני טעמים: א) הבטיחו לי עוד חכמים אחרים לבא בהערותיהם ובקרתיהם על ספרי ואחשוב כי אם אאחר מעט תבאנה גם המה. ב) מפני שלרגלי מלאכתי שאני עוסק בה כעת נוטל עלי לעבור בעיון על שני התלמודים ועל המדרשים מראשיתם עד סופם, ותקותי למצוא בלמודי עוד דברים רבים אשר ראוי יהיה לדבר מהם. ועד העת ההיא אקוה שאם לא אגמור את מלאכתי כולה למצער חלק היותר דול ממנה. ולכן אין רצוני להיות זריז ונפסד.

**) בדבר הוצאת המ"ע החדש הזה יאלצני ההכרח להרחיב הדיבור גם פה יען כבר בשרתי ממנו בראשית שנת 83 העברה ועוד לא עשיתי גם צעד אחד הלאה. אבל האמת

החוברת הששית*) בשם „אבן הטועים" או „אבן הסופרים" תכיל בקרבה:

תולדות סופרים אחדים מסופרי העברים, תכונתם, דבריהם ומעבדיהם. מכתבי ה' סמאלענסקין, גארדאן יהלל ואו"ר אשר כתבו לי, ואשר נדפסו בהמגיד אודות ספרי וכן תכונת שארי הסופרים אשר קצצו בנטיעות ספרי מבלי דעת.

אגיד אין רצוני להתחיל במלאכה הזאת טרם אדע כי המלאכה תכלה אותי ולא אני את המלאכה הזאת. לדבר גדול כזה צריך הכנה גדולה וזהירות ושמירות יתירה, אמנם עוזרים טובים למלאכתי הזאת כבר השגתי ושני חכמים גדולים ונכבדים המפורסמים בעולם הספרות מאוסטרייך, הבטיחו לי להיות עוזרים תמידים. אחד מהם הרשה לי לקרא גם את שמו בהפראנראמם. ועוד רב אחד בקרית מלך רב וגדול בחכמה הבטיח לי גם הוא לתמוך ידי בכתביו אשר כבר כתב מענין הזה — ועכ"ז אהיה מתון מאד בדבר הזה מפני הטעם הפשוט שאין לי כל תקוה למצוא טרף ביתי מהמלאכה הזאת — וגם איני רוצה כלל גם להרויח ממנו, אבל לא אוכל לקבל עלי הטורח לעסוק במלאכת העקספעדיציאן ובדרך כלל במלאכה היצונית זולת כתיבת וסדור המאמרים ולכן הנני מחפש אחד פ ע ר ל ע ג ע ר שיקבל ההוצאה ועבודת חוץ על שכמו ואני אעבוד לו חנם ורק איזה עשרות עקזמ"פ אקה בשכרי להלקם בין מיודעי בענגלאנד ואשכנז. וזאת שנית, לא אגש אל המלאכה טרם תנתן רשיון מאת ממשלת רוסיה. וזאת לא אוכל גם לבקש טרם תודפס הפראנראמם —. היה אם יצלח לי הדבר הזה, אם אראה שישנם אנשים בעמינו אשר ידעו להוקיר את החפץ הזה ויבינו את נחיצותו ויעזרו לי להוציא חפצי אל הפועל אגש אל המלאכה —. ואם לא, אתן ספר בכל שנה (יאהרבוך) למטרה הזאת לא בתור מכתב עתי, לא אקבץ עליו התומים ואך אחברו אדפיסו ואמכרו. — ועכ"ז אדפיס את הפראנראמם בחוברת מיוחדה כי לדעתי הפראנראמם בעצמה צריכה לימוד ונחוצה לפירסום, ואולי ימצאון אנשים אחרי ראותה כי ישתדלו להוציא זאת לפעולות אדם, או אולי ימצא איש אחר אשר יקח על עצמו המלאכה הזאת ואז מוכן הנני להיות לו עוזר תמידי למטרה הזאת בלי כל תשלום גמול. כי ה מ ט ר ה, ה ע נ י ן ו ט ו ב ת א ח י, ה ו א ש כ ר י.

*) אם יהיה ה' בעוזרי אתן חוברת אחת בכל משך שני ירחים (לא כמות אחת תהיה לכל חוברת ומובן מאליו כי גם המחיר ישתנה בכל חוברת,) למען תגמיר המלאכה כולה לשנת 1885. אינני צריך להעיר לכל קורא מבין כי אין כל שייכות להוברת אחת עם חברתה, כי הענינים נפרדים ולכן יוכל להיות שגם הסדר משלש האחרונות ישתנה ואקדים להדפיס את החוברת שתהיה מוכנת בידי קודם ועל כן אבקש את אלה המ"ע אשר יאבו לדבר במחברותי האלו לטוב או למוטב בלי משא פנים, שלא יחכו עד צאת החוברות האחרות כי אין להם כל קשר אשר יקשרם, ויוכלו לשפוט כפי בינת רוחם על כל חוברת וחוברת והקוראים יוכלו לבחור להם מכל החוברות את אשר ינעם לנפשם.

להחפצים בטובת עמם השלמים עם מטרתי ויואילו לתמוך את ידי תמיכה חומרית או גם מוסרית, נתונה תודתי מראש אם יאבו בטובם לפנות אלי על האדרעססע דלמטה

Rev. M. L. Rodkinssohn

6 Packington str. Islington. **London N.**

בע"ה. ק' ברוסיא החדשה י"ז אלול תרמ"ג.

ידידי החכם וכו' !

דומיה ממושכה שררה בינינו מעת קבלתי את ספריך החדשים, ולא הפרעתי את הדומיה הזאת עד אשר כליתי לקרא את שני ספריך בעיון ובשקידה, מראשם עד תומם, וגם התבוננתי על מטרתם הכללית והפרטית, וגם זאת עשיתי לקחתי דברים עם מביני מדע כמו מהחרדים על דבר ה' ומחזיקים בכל ישן נושן, כן גם עם הולכי קדימה אשר כבר פרקו את נזמי הזהב תורת-ישראל וישליכום החוצה מבלי גם החליפם ומבלי המירם גם בחוקים אחרים, — וכן לקחתי דברים עם ההולכים בין שני השבילים, או הפוסחים על שתי הסעיפים. שמעתי גם את ההמון מדבר בדבר ספריך, אלה אשר ראו ויביטו בספריך וגם אלה אשר קראו אודותם במכתבי העתים העברים, ולדאבון לבי ראיתי כי לא הפקת רצון מכולם —.

למען לא אלאה אותך בלהג הרבה, אחלק את דברת כל בני המפלגות לארבע פלגות כנגד ארבעה בנים שדברה התורה ואשים לפניך את שאלותיהם, ואם יש לך מה להשיב, אנא השיבני ברוח נכונה לא לקנטר ולא לחרף — ואם אין הודה על האמת ויחשב לך לצדקה —.

המפלגה הראשונה תאמר: כי כל ספריך לא נכתבו אלא לעקר ולשרש מצות מעשיות כלומר כל התורה כולה אשר רק במעשה יסודה, היום יצאת לערער על התפילין ועל המצות,

ומחר תצא גם על שארי מצות מעשיות, ומה תתן לנו תמורתם? ובמה יבדל ישראל משארי האומות? — זאת היא טענתם בכלל על דעותיך וספריך, ואולם בחלק המדעי שבספריך המה אומרים כי יצאת ללקט מאמרים ומצאת את המעטים הבטלים בין הרוב ועליהם בנית יסוד ספריך מבלי שהסתכלת ברובי המאמרים המקדישים והמעריצים את התפילין בקדושה ראשונה — ואשר נתקבלו אצל כל ישראל לחוק ולא יעבור. ואם בזמן הגאונים לא הניחו תפילין היה זאת רק מפני שנשתכחה המצוה הזאת מרובי הגליות והצרות, והמהרי"ק בתשובתו יחיד הוא נגד כל החכמים שבדורו ולא נמצא שני לו שיפסוק כמוהו, וגם בדבר המצות לוא שמעו לדבריך ובטלו את המצות, הנה לא לבד שלא היה הביטול הזה שום פעולה לטוב על הדיבה הרעה והחשד דם שבה, כי גם בטול המצה הוא בעיניהם ההיתר לאכל חמץ —.

זאת היא טענת התמימים בכלל, זולת דבריהם אשר לא נתנו לכתוב כי ירגזו עליך אשר אתה שהנך מיוצאי ירך המקדישים ומעריצים את הקבלה בקדושה יתירה גם על התורה הנגלית, עשית אותה למזויפת ולתורת זרה וכו' וכו' —.

המפלגה השנית תאמר: שאם ישנם בדבריך דברים כנים ואמתים וגם בעצם הדבר כי הדת צריכה תיקון יסכימו אתך, אבל העת הזאת, אשר רדיפת ישראל התפשטה כמעט בכל הארצות ושונאיו מרובין מאד, איננה מוכשרה לתקן תיקונים בדת ולהפריד את ישראל המופרד לכתותיו גם מבלעדי זאת וגם הכת הזאת תחשיד אותך אשר עשית בזדון להרים על נס הגהת הרמ"א שהגיה לפי תומו על פסק השו"ע וכתב מקורו שהוא „רבינו ירוחם" ואתה השמטת מלות „רבינו ירוחם" לגמרי והצגת אותו באותיות גדולות ובשני חצאי לבנה שבזה נתת כח ועוז להמסטינים ולהמקטריגים ואין כל ספק שאם יקרה ספרך לפני ראללינג יקרא בקול כי הרמ"א כִּוֵן לדם נוצרי וכו'. ובאמת גם בעיני יפלא מדוע עשית זאת ולא חסת על כבוד ישראל?

והטינא הזאת ישמרו המה בלבם עליך לבלי לכבד גם את המאמרים הטובים הנמצאים בספריך כה וכה, וחוששים פן יצאו דבריך ממקור לא טהור, ועכ״פ גם לא בני הקנאים יאשימו אותך באי-זהירות ואומרים עליך כי כולך טענדנציעז הנך ומכילא גם ספריך הם טענדנציעזים ועל כן מועילים אך מעט בעולם המדעי.

המפלגה השלישית תאמר: מעיקרא דדינא פירכא, המה שואלים בשביל מי חברת את הבורך? הן המחזיקים בנושנות לא ישמעו לדבריך אם גם תביא אלפי ראיות, ואם גם תוריד מלאכים מן השמים להעד כי כנים דבריך, ילעגו ויהתלו לחלומתיך ולדבריך. ואלה ההולכים קדימה! וכי לספריך המה צריכים בתמיה? הן גם מבלעדי ספריך המה אינם מניחים תפילין ואינם אוכלים מצות בפסח ואינם מתפללים גם תפלה קצרה גם בעת שהולכים המה לשמוע את זמרת החזן בבית הכנסת ומה יתנו להם ומה יוסיפו ספריך — ? זולת זאת הן רובם אינם מבינים שפת עבר ולא יהיו להם ספריך גם לסמוך בם את מנהגיהם וע״כ ישאלו בחזקה בעבור מה ובשביל מי חברת את ספריך?

המפלגה הרביעית: האמת לא אכחד, בושני מאד לכתוב את דבריה לך, אבל למען תדע את כל המדובר אודותך לא אכחד תחת לשוני גם את דברת המפלגה הזאת אם כי המה יהיו לך לא לרצון. המה עומדים ומכחישים כי שני ספריך האחרונים לא מעטך יצאו, לא אתה חברתם לא הרית ולא גדלת אותם, ואך את שמך מכרת במחיר להמרהיבים את תורת ה׳ בכל הארץ המה מוסיפים ואומרים שאין בכח איש אחד לחבר ספר כספריך „תפלה למשה״ בזמן קצר שהיית בלאנדאן ורק הספר נעשה מקבוץ אנשים וכבר היה מוכן בידם ואך לא רצו לפרסם את שמם בידעם מראש שלא יתקבלו דבריהם, ולכן בחרו בך ואתה בשביל כסף נמאס מכרת את שמך ואת כבודך. והמה מביאים ראיה לדבריהם מהחכמים יהל״ל ואו״ר שהיו סופריך ואוהביך ואחרי קראו ספריך יצאו

לנגדך בדברים בוטים ויהלל מרמז זאת בהערתו בהוספה להמגיד ש״ז אשר אני מסגירה פה להיות לך לעינים. והאמת אגיד לך שאם לכל הדברים האלה לא שמתי לב, ויודע אני כי השנאה מדברת מתוך גרונה של המפלגה הזאת, ואולם הסיבה שיצאו שני אלה האחרונים לנגדך בדברים בוטים חפצתי מאד מאד לדעת כי באמת מדוע נהפכו אוהביך אלה לאויבים לך? ובפרט אנשים באלה הידועים ומפורסמים בספרותם לחכמים (?!) ואוהבי עמם?!

אקוה כי לא תקצוף עלי אשר הודעתיך הדברים אשר ידובר בך ובספריך כי מרוב אהבתי אליך חפצתי כי תדע את קול ההמון מדבר למען תדע להזהר ביותר ספריך אשר תאמר לתת לפני בנ״י. ומאד מאד אודה לך אם תכתוב לי שרש דברי הדיבה הזאת ואם יש בידך לברר וללבן הדברים כי שקר העידו בך שונאיך ואז ישמח לבי ויגל כבודי ואומר כי זקנתך (?!) לא בישה את נערותך —.

עוד יש לי לפלפל אתך בדבריך אבל זאת אניח לעת מצוא אחרי תשיב לי תשובה ברורה על כל מכתבי הארוך הזה ואם אוכל להוכיח במופתים חותכים כי שקר העלילו עליך אשר אני לעצמי לא אפון בזה רגע אצא אני למחות בעושי רשע באחד המ״ע לישראל ואכה אותם על פניהם.

ואתה שלום וכו׳. ידידך מוקירך X.

P. S. עוד אחת יש לי לשאול אותך אומרים עליך כי אתה הנך המנגד הגדול להתנועה הכללית אשר נתפשטה עתה לאשרנו (?!) והיא תנועת ישוב ארץ ישראל ואם אמנם רק בקצה עטך נגעת בהשאלה הזאת אבל גם בהנגיעה הזאת נגעת לרעה ולא לטובה, ומדוע אפוא תהיה אתה מבעלי הלהפך לחות את דעתך היפך מכל החכמים והסופרים, והלא גם אחיך המו״ל את החבצלת הוא מן המחזיקים בה, וזולתו כל החכמים הגדולים כלל״ב וכו׳ וכו׳ יחזיקו בה בכל כוחם ואחריהם יצאו חכמים רבים וכן שלמים וגם עתה אומרים שגם חברת

כ״ח תתחרט ממעשיה (?!) ותחל לנהות אחרי ישוב אר״י בכל לבה! ואתה לא לבד שתעמוד מנגד כ״א גם תתנגד להתנועה הלאומית הזאת אשר אך ממנה יש תקוה לבנין ישראל? אנא באר לי דבריך וגלה לי טעמך — או אולי גם אתה חזרת בך והנך כעת מהמאשרים את התנועה הזאת וע״כ שוב בתשובה שלימה ותן יד להחכמים ואז אולי תשכך חמתם מעליך.

ידידך הנ״ל.

תשובה

הרעשתני פצמתני בדבריך, ידיד יקר, ותוסף לי יגון על יגוני וצער על צערי שאם אמנם לא חדש הוא בההיסתוריה שכל הרוצה לתקן את הדת אינו אלא מקלקל לעצמו, והמה נרדפים (ר״ל כל המתקנים שאינם חוסים בצ״ל הכסף המגין עליהם) ומוכים על צואריהם כל ימיהם לעולם, וגם אנכי ידעתי ושערתי זאת מראש ועל מנת כן הדפסתו ספרי, עכ״ז עשו דבריך רושם — לא — טוב עלי וכמעט שאומרה לנפשי למי אני עמל? — אבל המחשבה הזאת אך משוטטת היא ולא תעמוד רבות על עמדה כי אחרי התבוננו ואחרי אעמיק חקור, הנני רואה כי באמת לקחתי על עצמי מלאכה קדושה וכבדה הנחוצה מאד מאד בזמן הזה ובימים האלה ואם לא עלי המלאכה לגמור, הנה אין אני בן חורין להבטל ממנה, ואנכי כבר הקדשתי את חיי למטרה הזאת להיות להועיל לאחי ועמי ואם גם המה אינם חפצים בי, הנה יבא יום ואם גם אחרי מותי שיכירו וידעו פעלי וכונתי הרצויה, ולוא גם ישרפו אותי חיים כאשר שרפו את הוסס, הנה יקום איש על קברי כלוטהער ויסיים את אשר אני החלותי. ולכן לא אפחד ולא אבהל מדברת כל המפלגות, אבל עלי גם לברר את טעמי ונמוקי ולהשיב לכל הארבעה בנים כחכמתם וכאולתם. אם ישמעו ואם יחדלו אחת היא לי. ובזאת צדקת כי עלי לגלות את

שיטתי גלויה, ואולי ימצאון אנשים אשר יחזיקו בה, ולא! אחזיק בה לבדי ולא ארפנה עד בא חליפתי —. ואולם טרם אבא להשיב לכל כת וכת בפרטיות אקדים הקדמה כוללת לכל המפלגות גם יחד, למען יראו הבנים כי את כל דבריהם ראיתי מראש ועכ״ז חזקתי את לבבי ואמצתי את זרועותי לעשות את שלי יען כי לפי דעתי הנני רואה רק בשיטתי ובדעתי גאולת ישראל שלמה ושום עצה אחרת לא מצאתי עד כה לפתר על ידה שאלת ישראל שהיא לא לבד שאלה חיצונית כלומר בין העמים כ״א גם בינם לבין עצמם, הן רואים אנחנו כי שאלת היהורים נמצא גם בין היהודים הצרפתים האנגלים והאשכנזים שכולם אינם חפצים לקבל את אחיהם הרוסים והרומאֶנים ולתת להם מקום בארצותיהם, ובכל כחם ואונם ישתדלו לשלחם הלאה הלאה, ולא רק את אלה הבאים להיות למשא עליהם כ״א גם את אלה הבאים להתישב בארצות האלה וכספם בידם גם להם יראו פנים של זעם, מה שלא תעשנה כזאת האֻמות האחרות, יען ביניהם לא נמצא שאלת עם בין העמים.

והנה אעתיק פה לפניך את אשר כתבתי בהקדמת ספרי „על ישראל ועל רבנן" אשר אמרתי להכינו לדפוס למען תראה ונוכחת כי כבר ראה לבי מראש את אשר יאמרו בני הבריות עלי ועל חבורי. והנני מקצר ועולה מלשוני שם למען לא יארכו הדברים. כה דברי שמה:

„רבות צררוני וישטמוני אויבי, יאמר נא ישראל, אבל רב „מזה יצררוני אוהבי! כי מעת הלכתי בגולה ונדחתי מרחי אל „דחי קמו אוהבי כפעם בפעם להושיעני ולפדותני מידי „עריצים, אך המה העמיקו מכאובי, הרעו שחתו לי עדי לא „אוכל קום."

„אמנם כן משיחים רבים קמו לישראל אשר אמרו „לפרותם מיד צר ולהביאם לארץ אבותיהם. אם כולם היו „אנשים רעים וחטאים מעת החל רוח הדעת לפעמם, או כי „היו בעלי דמיון והזיה אשר רוח דמיונם פעל עליהם לרמות

„את עצמם ולהונות את אחרים אחת היא לנו, אנחנו נדע רק
„זאת, כי הרעו מאד לישראל והצל לא הצילו."

„עולם כמנהגו נוהג. משיחים כאלה עמדו גם עתה לנו
„לא בחיל ולא בכח אמנם, גם לא ברוחם, יאמרו להשיבנו על
„אדמתנו ולפחת רוח חיים באף לאומתנו, אך בקול קריאתם
„במכתבי העתים יצאו חוצץ כולם לקרוא קריאה אחרי קריאה
„ברעם וברעש גדול לאמר: „קומו בית ישראל ולכו אל
„ארץ אבותיכם, התעוררו אתם עניי עם להניח את אבן הפינה
„ליסוד לאומתנו, הבליגו על יגונכם, דלגו שור על כל המניעות
„והמכשולים אשר לפניכם ושובו לארץ הפלשתים ובזאת תושע
„ישראל כולו. בעת אשר הקוראים עצמם יושבים שאנן בבתיהם
„או בהיכליהם ואין להם כל חפץ לנוע מקרית מושבם החוצה."

„התבוננתי וראיתי כי המשיחים האלו יריעו אף יצריחו
„באף ובחימה שפוכה, ויאבו לבלוע חיים את כל איש אשר
„לא יסכים לדעתם. וגם עלי אשר החשתי ולא דברתי מאומה
„(מעת חדל החוזה) בדבר הסיסטעם החדש אשר בדו להם
„המשיחים הללו ויכנוהו בשם: „ישוב ארץ ישראל" גם עלי
„עבר כוס וה' יהל"ל צעק הריע והתריע, חרף גם גדף אותי
„ויתנני לבוגד בעמו מפני הדברים המעטים אשר פלט עטי
„בספרי „מצת מצוה" ואם אמנם לא ידעתי מה כל החרדה הזאת?
„ובנוגע לעצמי אימתם לא תבעתני אם גם יקבצו כל השמות
„המגואלים עלי לות לתאר בהם אותי ולכנותי בשמם. עכ"ז
„אומר לא עת לחשות היא. עת דעות היא העת הזאת, עת
„דבור לסופרי ישראל ואם לא אגלה דעתי בקהל ימצאני עון,
„יציקני הנוחם. כי אולי ימצאו דורשי אמת קורטוב של אמת
בדברי וישובו להפוך בו ומזה תצא טובה לאחי ועמי, ולכן
„אמרתי אחוה דעי אף אני ויעבור עלי מה'."

„בשנים האלו שנות רעה לישראל אשר השנאה האיומה
„מאויבינו החיצונים הסירה את המסוה מעל פניה ותרדוף באף
„את אחינו הנאנחים והנאנקים תחת ידיה, יצאו גם הסופרים

„ללקט בשדי הספרות וישימו עיניהם על הסטורית ישראל (שהיא דם ואש ותמרות עשן דר. קאמינער בהקול)" ועל פיה רצו לגלות את מקור השנאה הזאת. ויפלפלו ויתוכחו גם בפתרון השאלה הזאת עד שבא החכם לילענבלוים במאמרו „הצולאזאציע ותשועת ישראל" ויגזור אומר כי השנאה היא אינסטינקטיוית והיא חלק הרע שבהצוליזאציע וכו׳ (עי"ש המליץ ש"ז 26) —. ועל דבריו האלו אבא לדון בספרי הזה ונראה אם יעמדו דבריו בפני הבקרת הישרה —.

אחינו בנ"י בכל מקום שהם מונים מספרם עפ"י השטאטיסטיק לשבעה מיליאָן ועפ"י ההגדה לעשרה מיליאן (כן ירבו) ומהם נמצאים ישראל מורדפים: היינו שבעבורם ישנם חוקים מוגבלים (ועם הארץ ירדוף אותם רק בעבור החוקים המוגבלים כנודע וכמובן) כשלשה מילאן ושלש מאות אלף נפש לפי השטאטיסטיק, (ולפי ההגדה ארבעה מיליאן וחצי) באירופא, בפרס ובמאראקא עוד איזו עשרות אלף נפש עכ"פ במספר לא גדול, וביתר הארצות יחיה ישראל ככל הגוים בלי חוקים מוגבלים ובלי שנאה ואיבה מהעמים אשר בתוכם הוא יושב —. באשכנז ובהונגריא יסדו אמנם בני בלי שם כתה אחת אשר בשם: „שונאי בני שם" יכנוה. אבל מספרם מעט מאד נגד מספר לאומיותם היינו בין ארבעים וחמשה מיליאן אשכנזים ימצאון רבע מיליאן לכל היותר אם נגזם, אשר יכנו עצמם לשונאי בני שם, ובהונגריא גם לעשרת אלף לא ימנו בין העם הרב הזה — !

ביתר הארצות צרפת, אנגליה הולנדיה שוויץ שוועדין נארוועגען תוגרמה ואמעריקא כו׳ וכו׳. לא נראה ולא נשמע את הכת הזאת ולא ימצאון שונאי בני שם כלל, ואם לפעמים ימצא אחד בכל מדינה אשר יצא לחרוץ לשונו (משנאה פרטיות כמובן) יהיה ללעג ולקלס בכל הארצות הנאורות האלה עד כי יאנק דום — .

המספרים השטאטיסטים האלו, יגלו את טעותו של החי׳

הנ"ל ויראו כי השנאה לא באינסטינקט יסודה. כי לוא היתה אנסטינקטוית, הלא ישאל כאן השואל מה נשתנו הרוססים והרומאנים מהצרפתים, האנגלים וכו' וכו'? הלא כולם בני אדם המה וכולם חיים בעד לאומיותם, כולם נוצרים המה באגודה אחת ואם השנאה לישראל מבן עם אחר ברגש אינסטינקטוי יסודו הלא היו כולם שוים בשנאה הזאת? אך פן יאמר האומר „כי מאחר שבני ישראל מעטים המה בערך נגד שארי האומות לכן לא ישימו לב אליהם ולא יתנו לרגשות נפשם לצאת החוצה, אבל כן יוכל להגיד רק האיש אשר לא היה במדינות הנאורות הללו, או אשר לא התבונן, שגם בני ישראל המעטים שמה, רישומם נכר רב יותר מאשר יוכר רישומם ברוסיה ורומאניה, ילך נא הקורא ויספור את בתי בני ישראל, או יותר טוב את ארמונותיהם והכליהם בפאריז ובלאנדאן, יספור את בתי תפלתם, את נחלת עדתיהם, ויראה כי מספרם יגדל אלף פעמים אם לא עשרת אלף פעמים ממספר ארמנות הכלות ובתי התפלות של אזרחי הארץ לפי מספרם השטאטיסטי ויש מקום לקנאה ושנאה גם בלא רגש אינסטינקטוי ועל אחת כו"כ עם הרגש הזה ועכ"ז לא ישים איש מבני העמים לב לזה —.

ואם נעמיק חקר נראה שגם ברוסיה ורומניה מקום שבני ישראל מושפלים ומוכנעים ובעדם ישוררו חוקים מוגבלים וגם נכלאים ברוסיא בגעהטע של המדינות המערביות, הנה גם שמה רבו אוהבי ישראל על שונאיהם ולמצער ימעטו מאד מאד שונאי בני שם מאשר לא ישנאום; מה גם אשר נודע הדבר ליודעי בינה כי ההמון בכל מקום שהוא, לא ישנא כלל את בן ישראל למרות השנאה שהוא מראה לו, וגם כת היתפים אשר בזזו ושסו את היהודים אינם משונאי בני שם, גם הכת הזאת (אם נוכל לכנותה בשם כת עשתה מעשיה לא משנאה וגם לא מקנאה ורק מפני דבר אחר חיצוני אשר אין לו כל שייכות עם בני ישראל (כאשר רמזנו עליו בספרנו על ישראל ועל רבנן) ואיה פה האינסטינקט האנושי?!

אבל ה' לל"ב בא בטענה אחרת והיא: „שנאת עמי „אירופא (?!) אלינו מונה מספר שנותיה כאלף וחמש מאות „שנה (?!) ואויבנו בעצמם לא יכלו לבאר לעצמם את „סיבת השנאה הזאת ע"כ כל כתה וכל דעה מ ו ש ל ת פותרת „את שנאתה ממבטה המיוחד לה, האדוקים רואים בנו שונאי „הכת הנוצרית, הקאסמפאליטים רואים בנו נאציאנאליסטים „דייקנים אשר אלהיהם לאומי ותורתם לאומית; הנאציאנאליסטים „רואים בנו קאסמפאליטים אשר ארץ מולדתם (היא) באשר „טוב להם, החרדים שבאומות אומרים עלינו שאנחנו חפשים „מכל אמונה והחפשים שבהם אומרים שאנו מדיקים ומשמרים „הבלי שוא. הליברלים אומרים שאנו קאנסערוואטיווים, „הקאנסערוואטיווים אומרים שאנו ליבערלים, הפקידים אומרים „עלינו שאנו מערימים על חוקי המדינה. הרבה פקידים וסופרים „רואים בנו מקור הרעה אשר בבעלי האפס ובני ברית הריסות „עולם (?!) אך בעלי האפס והמהרסים אומרים שאנחנו בעלי „ההון מכניעי הפועלים, אנחנו הפאריזיטים האדוקים בהציווילא- „זאציע של הברית הישנה הנוסדה לפי דבריהם על העבדות „והעקספלוטאציע כו' וכו'."

ומזה יחליט הלאה החכם הנ"ל: „שהערבוביא של תהפוכות „ובלילת שפתים הזו בהאשמות הנתלות בנו כו' וכו' מראים „ברור שהעמים עצמם משתדלים לברר להם שנאתם לנו שהם „עצמם אינם יודעים סיבתה, שהשנאה הזאת אינה אלא „אינסטינקטוית וברגש אינסטינקטווי לא ישתנה לעולם" עכ"ל.

מודה אני להסופר הזה כי בדעת ובהשכל דבר בכל מאמרו (אם כי לא אוכל להבין מדוע הזכיר רק שנאת עמי אירופא ולא זכר גם שנאת הפרסים והמאראקים הלא גם בשתי הממלכות האלו נררפים בנ"י על צואריהם ונבזים ושפלים בעיני המחמדנים עוד יותר מיהודי אירופא בין הנוצרים) גם לא אומר כי חוג מבטו קצר, הפכך הוא ארוך עמוק ורחב מאד, אבל עכ"ז טעה בדבר הלכה שאם לא נאמרה מפורש

הנה בולטת היא לכל עין חוררת ובעוד שסיבת שנאת ישראל לפי דעתו מכוסה מכל העמים ומאתנו ביהוד, שעל כן מחויבים אנחנו לעשותו לרגש פנימי (אינסטינקט) הנה אם אך נתבונן ונעבור לפנינו את העבר ואת ההוה, תתיצב לפנינו הסיבה בכל צבעיה השחורים, גלויה ומיודעה לכל — ואם ההמון לא ידע אותה כי הוא הולך בעינים עצומות אחרי מנהליו, הנה יודעים אותה מושליו ומנהליו, יודעים המה אותה בכל פרטיה ודקדוקיה, יודעים המה גם זאת שכל זמן שלא יחכם ישראל ויבין את הסיבה הזאת הגלויה לפניהם וישתדל להסירה ולצדדה, אין לאל כל יד מושלת להסיר את הסיבה המסובבת שנאת ישראל ולכן ירדפו באף את היהודים לא משנאה לאומית כ״א מאהבת ושמירת עצמם מפני שלדעתם תרחף הסכנה עליהם אם לא ישפילו וידכאו עד חרמה את כבוד בית ישראל —. כן היה לפנים וכן הוא גם עתה, הסיבה לא נשתנתה אף מעט אם כי המסובבים נשתנו מן הקצה אל הקצה.

גם אנכי עם פי לל״ב אומר: „למען לא יהיו דברי אלה בעיני הקורא לדבר של שטות והבל הבלים, הנני רואה לחובה לברר טעמי ונימוקי.״ ואולם אם פי יגיד כפיו והנני מוכן לבאר את שיטתי בכל פרטיה וטעמה ונימוקה באותות ומופתים חתכים, למצער לפי דעתי, הנה יחרד לבי ויתר ממקומו כי מראש אראה את החרפות והגידופים מבעלי הלשון אשר יצעקו מרה יריעו אף יצריחו וינשכו בלשונם אותי ואת שיטתי —. אמנם כן אוי לי אם אומר, אם אהיה למליץ אחד מני אלף בעד ההיסתוריה אשר לדעתי לא נטתה אשורה מדרך הרגיל ואשר הוטבעה הטבע בה, ורק אנחנו בעצמנו אשמים אנחנו על כל הרעה אשר מצאתנו ואשר עוד תמצא אותנו אם אך לא נרים את המכשולים המונחים על דרכי ההיסתוריה ואשר גם הלאה לא תטה אף מלא זרת מדרכה הסלולה, מראש אראה שאם אגלה את דעתי לפני הקוראים לא אנצל מדיבת עם, אלה יאמרו שזהו דמי קדימה להמרחיבים את תורת ה׳ בכל

הארץ, זה ישית ידי במסיתים, וזה במחרפי ישראל, וזה יאמר כי לא אני כתבתי את הדברים האלו אך נתתי את שמי לדבר הזה, כי הקץ לדברי רוח? אוי לי אם אומר כי מה יאמרו הבריות? אבל זאת נחמתי כי את כל אלה הן כבר אמרו וכבודי דעתי וישרי חרשים עמדי בעיני חכמים יורעי בינה, אם כי מעטים המה לעומת קלי הרעת, — ולכן יאמרו המה מה שיאמרו ואקבל עלי את האוי הזה ואגלה את דעתי ואומר! כי אם לא אומר, יגדל האוי הזה לא שבעתים אך שבעים ושבעה! כי כל זמן שהנני חוטא ופושע בעיני אחרים, בעיני קלי הדעת, בעיני מלשינים בסתר ובגלוי, בעיני חנפים והפקרטין, לא יחרפני לבבי כי לא אני הוא הראשון בקורות התבל, גם לא האחרון (כנראה), לא כן אם אחטא לעצמי, אם אחטא ללבי לישרי לדעתי ולתבונתי, אז יציקני הנהם עד דכא עד דכדוכא של נפש ואגוע בעוני —. ולכן אומר את אשר בלבבי אגיד את אשר יחזה לי עין שכלי מבלי הבט על קנאת סופרים, ועל דיבת עם. (ע"כ תוכן דברי בהקדמתי לספרי ע"י וע"ר).

בעת כותבי את הדברים האלו, הגיע לידי במקרה גליון המליץ Nr. 37 והנני רואה את סוף מאמרו של החי' ש"י הורוויץ בגליון הזה האומר: „מעת הכניעו את משפטי הטבע „תחת משאות שוא ומדוחים דמיון כוזב, גם היא הטבע „התקוממה להם לשלם גמולם בראשם, כי זרים אכלו כחם והם „לא ידעו גם שיבה וכליון החלו לקצץ בהם עד כי נפלו שדוד „ונתפרדה החבילה הלאומית" איני יודע מה כתב החי' הזה הלאה אבל אני אפרש את הדברים המעטים האלו לפי דעי ושיטתי (אם גם דעתי שונה מדעתו בפרטים רבים אשר ראיתי כה וכה במאמריו המחוכמים).

מסתכל וצופה אני על פני רוח לאומינו ודתינו מעת החלו לקרא בשם ישראל עד עתה, והנני רואה כי סיבת כל הרדיפות הצרות והתלאות שעברו ראשינו ואשר סובלים ואיננו מסובלים הננו גם עתה, היא רק הדת התלויה באויר שאין לה

כל יסוד, שעם בנ״י חי בה, כמעט מעת היה לגוי, לא דת תורת משה שמעולם לא חיה ישראל על פיה (עיין הערה בסוף המאמר) גם לא תורת הנביאים שמעולם לא שמע העם לקולם, גם לא תורת התלמוד שגם אותה לא קיים ישראל מעת בדו מלבם שנהתם התלמוד, ורק עפ״י דת בלולה מחוקי עמים שונים ותלויה באויר מכיש —. והיא היתה בעוכרנו אז וגם עתה —.

עתה אבאר את דברי:

כאשר היה ישראל בעצם תקפו בימי המכביים אשר כל העמים חלו ורגזו מפניו וגם על הרומאים, אשר כבשו אז כמעט את כל העולם, היתה אימת היהודים ועזבו אותם לנפשם מבלי התעולל והתקוטט עמהם, החלו הפרושים והצדוקים להתקוטט בעניני הדת, ויריבו בחזקה ויתחזקו על עמדם מבלי להניח לבעלי ריביהם אף כחוט השערה, עד אשר התמרמר אחד מבעלי הריב וילך וימסור בידיו את כבוד בית ישראל את לאומיותו ואת ארצו בידי פומפיוס נציב הרומים —. ומאז אבד ישראל את כל ולא נשאר לו רק שמו, והרדיפות והצרות משונאיו. ומזה רואים אנו בראיה זכה, שמפני שלא היה יסוד קיים ונכון לדתו שעל פיה חיה אז, לא יכלו הבונים לבנותה לתקנה ולשכללה כפי רוח העם ורוח העת —. והיא היתה בעוכריו לאבד את ארצו ואת מצבו הפוליטי, ולשימו נודד בין העמים —.

חז״ל אשר חיו אחר חורבן ארצינו*) ואשר אבדו כל תקוה אז להשיב את שבות ישראל ולחדש ימיו כקדם, וייראו מאד

---

*) כל הדינים הגזרות והחוקים שבין אדם למקום ורבים מאד גם שבין אדם לחבירו, נגזרו ונתחקקו רק מהחכמים אשר ראו בעיניהם את חורבן והריסת האומה, ומהחכמים של אחריהם, אבל מהחכמים הראשונים אשר חיו בעת היה ישראל בשלותו לא נמצא מהם שום חוק וגזירה חדשה; ומעטים המה אשר שמו בפיהם ר״ל אשר תלו האחרונים באילן גדול למען יתקימו.

פן גם השם ישראל הנשמר לו מכל מחמדיו יאבד ויתבולל בין העמים, החלו לחוק חוקים וגזירות רק לשמור את השם ואת האומה שלא תתבולל בין יתר האומות —, טובים אמנם היו חוקיהם בשעתם, והיו באמת סגולה נפלאה לשמירת האומה בכלל. למשל המה תקנו להם עירובין כי ישתתף ישראל בפתו, וגזרו אומר כי הנכרי אוסר את רשותו אם הוא דר בין היהודים ואין כל תקנה כ"א לקנות ממנו את רשותו, ר"ל אדמתו, מטרתם היתה פוליטיש למען ישבו היהודים ביחד ולא ימצא זר בתוכם ואז התירו להם להוציא ולהכנים ביום השבת כפי חפץ לבם ורק לעשות סימן לרחוב היהודים ע"י לחי, קורה או הבל כידוע (והפצם זה הצליח בידם באופן מאד נעלה עוד טרם החלו להושיב את ישראל בגעהטות מיוחדות ומפני ההרגל גם עתה אחרי נתבטלו הגעהטות) ועוד דברים רבים אשר אדבר עליהם בספרי במ"א (עיין הערה בסוף המאמר) אבל גם המה הפריזו על המדה, הגדישו את הסאה ויעוררו שנאה עצומה בלב העם המושל, המה אסרו על בני ישראל לא רק פת, חלב יין וגבינה של בן עם אחר כ"א גם נגיעתם, המה עשאו את מין האנושי כחיה טורפת המטלת ארסה בנגיעתה ולא רק בהמשקה עצמה, כ"א גם דרך כלי דרך צלוחית מטיל הנכרי ארס ואוסר את היין, המה אסרו בשר שנתעלם מן העין רגע אחד, אם אך היה בן עם אחר שם, רצה לומר חשדו אותו לגנב, אסרו ללכת עם בן עם אחר בדרך לבדו מפני הרציחה, ואם אמנם כל הדברים הללו לא היו אלא למטרה פוליטיש להרחיק את בן ישראל מבן עם אחר בתכלית הריחוק למען לא יתקרבו ולא יתערבו, אבל הן את מטרתם הסתירו ואת הסיבה שהראו גלוי היתה, כי הנכרי חשוד בעיניהם על גניבה גזילה רציחה וכל המדות שבחיות טורפות ולא הבדילו בין גברא לגברא ובזה השרישו את השנאה בין העמים אשר חנו אז בנ"י, כי החוקים האלה אשר הראו לכל כי שפל ונקלה מאד מאד הוא הנכרי בעיני בן ישראל, פעלו את פעולותיהם בלב ההמון או בלב ראשיו אשר התבוננו עליהם

ובידם התקיפה מדדו להם כמדותיהם. גם המה השפילו את בני ישראל ויטלו ממנו את מעלת האדם הושיבוהו בגעהטע מיוחדה, לעגו לו בזו את דתו ואותו, חרפו את משפחתו, ענו את בתולותיו, כי כבהמה נחשבו בעיניהם —. ההגבלות האלו, ההושבות בגעהטות מיוחדות והאסור שהיה רובץ עליהם לקנות שדות וכרמים גרמו את המסחור בבלויי סחבות, את הריבית ואת האי דעת בין העברים, המה חפשו להם כבוד בבתי כניסיות בכותל המזרחי, ובעליות לתורה כי זולת הכבוד הזה היו המה בזויי אדם וכשהמה לעצמם לא חפצו כלל למצוא חן בעיני שכניו והיו מקבלים עליהם כל העבודות הבאות רק למען השתכר כסף. מובן מאליו כי כל אלה פעלו פעולה לא טובה גם על מדות בנ״י בינם לבין עצמם, והגדילה השנאה להנוצרים, ובכל אשר אך יכלו מדדו גם המה להם כמדותיהם. האימה היתירה אשר הטיל העם המושל על היהודים עשתה אותם לרכי לבב עד כי פחדו באמת מקול עלה נדף וכן היה ישראל בין מורך, פחד ואי דעת כל ימי הבינים (האינקויזיצא הארורה הוסיפה עוד מורך פחד ושנאת איומה) עד שקמו מלכים חכמים וישרים בין הנוצרים אשר החלו לרחם את עם ישראל לא רק בחומרם בהקלת עולם, כ״א גם לרחם על מדותיהם והשכלותיהם ויחפוצו להשכילו ולהטיבו ולעשותו ככל האדם.

הראשון היה יוסף השני מלך אשכנז וגם פרידריך ווילהעלם מלך פרוסיא עזר אחריו*) וגם אלכסנדר הראשון קיסר רוסיא חפץ בכל לבבו להשכיל ולהטיב את ישראל אבל נפליון הראשון הוציא את הדבר לפועל הוא קבץ סנהדרין מישראל וישאל אותם שאלת הדת לאמור: אם יחזיק ישראל בחוקים הישנים, ויחשובו את הנוצרים לעובדי-אלילים או כי יחשובו אותם לאנשים בעלי דת ואמונה וכו' וכו' וכאשר השכילו

*) בספרי „ע״י וע״ר" הנני מדבר מזה ברחבה מפי ההיסטוריה ופה הנני מקצר —.

הסנהדרין לענות לו בהשכל ובדעת, נתן להם חוקים טובים ומשפטים צדיקים כי יחיו בהם ככל האדם. אחריו החזיק נקולי הראשון ק"ר בכל עוז ואף יען כי בממשלתו היו העברים שפלים בכל ידיעה חצוניות, ורחוקים מידיעות וחכמת הטבע ורק התלמוד לבדו היה כל שעשועם בליטא זאמוט ורייסען, ובוואלין אוקריינה ובתערביא, לקחה החסידות את מקומו לכן גזר אומר להשכילם בעל כרחם, צוה ליסד בתי ספר, בתי מדרש הרבנים, נתן חוק כי יקובל בן ישראל בבתי ספר המדעים הגבוהים וכל אשר יגמר שם חוק לימודו הוא אזרח גמור שוה בכל זכיותיו עם אזרחי הארץ (לא אתוכח עם אלה האומרים כי כונת הקיסר הזה היתה שאם ישכילו ישראל, יקבלו עליהם את אמונת הנוצרים כי לא לפי כוונת הלב הנעלמה מאתנו נשפט, אך לפי המעשה והחוק הישר המקובל) וכן צוה בחזקת היד כי יחליפו בנ"י את שמלותיהם וילבשו בגדי אירופא וחפצו הצליח בידו באופן נעלה עד כי במשך עשרים שנים קבלו כל ישראל ברוסיא צורה חדשה ויציצו חכמים ונבונים בכל חכמה ומדע, רופאים מהוללים, רוקחים, בוני מסלות וכו' וכו' —. גם אלכסנדר השני החזיק בשיטתו עד כי הוא רצה באמת בתחילת מלכותו לתת לכל ישראל זכות אזרח גמור —. ובסוף ימי מלכותו ראינו אחרת —.

אבל עד מהרה נראה ההשכלה כנגע לבית ישראל בעיני העמים, המה ראו והתבוננו כי למרות ההשכלה החרשה לבני ישראל, ואשר עשו בה חיל, לא נמנו המשכילים ולא עוררו את העם והרבנים כי ישנו את חוקותיהם ודתיהם שהמה לא לפי חוקי החיים, ולתקנם ולהטיבם כפי רוח העת. כי אם המשכילים (או גם אלה אשר רק נתחנכו על ברכיה מבלי לקבל מאומה מאתה) עזבו את דתם לגמרי מבלי לקבל שום דת אחרת — והנושנים נשמרו אדוקים בהבליהם ולא שינו גם קוצו של יוד מכל האמור בשלחן הערוך, (ועוד הוסיפו עליו ויוסיפו בכל עת) במלות אחרות! אמונה יתירה, מנהגי-שטות, קנאת-הרת פאנאטיס:

מוס, מעבר מזה; ופריקת עול, הפקרות גמורה ואטהאיזמוס מעבר מזה. ובכן ראו הממשלות ונוכחו כי ההשכלה לא לבד שלא פעלה מאומה לטובה כפי כונתם, כ"א פעלה פעולה רעה בכלל על חיי בנ"י הפנימים שנתחלקו למפלגות רבות (ארתדכסים גמורים, ארתדכסים בינונים, ארתדכסים חפשים, והמפלגות האלו ישנן גם בין ההולכים קדימה, בינונים, חפשים ורדקלים גמורים אשר החליפו גם את השבת ועוד, מבלי שנתפרדו עכ"ז מאמונת ישראל) ועל חייהם החיצונים ר"ל פעולתם על שכניהם הנוצרים שמהם יראו וכן יעשו לזלזל בכבוד הדת.

והנה אשכנז המשכלת ראתה ראשונה את טעותה זה, כי בעלות ביסמארק על כסא הנהגת המלוכה מצא הוא את היהודים אזרחי ארצו גרמנים גמורים בכל מדותיהם והנהגותיהם; כמעט כולם השליכו מעליהם הדעות הקדומות ובכל חייהם לא נראה כל שינוי מאזרחי הארץ הנוצרים, וגם בבתי עבודת אלהים נשתנה שינוי גדול, וסדר ומשטר נעשה בעבודת האלהים הפנימית (ר"ל בבתי כניסיות). והוא ביסמארק נטה בטבעו לדעת הליברלים, ועוד יוכל היות כי חשב שכבר נמנה ישראל ויתקן חוקיו לפי רוח העת וישאיר לו רק איזה דאגמות עיקריות מבלי לחשוב את הפרטים למאומה, מה גם כי באמת נקרא סינאד ללייפציג ויחפוצו לשום מתן חוק חדש. הן לא חקר ולא דרש ביסמארק אם נתקבל הכתן חוק בכל תפוצות ישראל (אשר דבר אין לו עמהם) או רק בנ"י באשכנז קבלוהו עליהם או גם המה לא קבלו אותו. הוא ראה את עם בנ"י באשכנז הולך אחוז יד עם עם הארץ והמה פטריאטים אשכנזים גמורים, וחוקי הדת לא יפריעו ולא ישביתו אותו מאומה, — הוא ראה כי בתי המסחור והחנויות פתוחים ביום השבת וסגורים ביום הראשון וכו' וכו', ולכן הלך גם הוא אחוז יד עם בני ישראל שהיו בעלי שיטתו וירבה באמת לעזור ולהטיב למצבם הפוליטי —. כי ראה בהם כתה פוליטיש בעלת דת משכלת היודעת להלוך לפי רוח העת —. —.

אבל עד מהרה ראה הוא את טעותו: מעבר מזה נשאלה שאלה גלויה, בשנת תרכ״ה, מאת המניסטעריום באוסטרייך לפני הרבנים ר״א הורוויץ ורי״נ מנאהיימער, לרגלי הכת הארתדכסית שהביאה במשפט את המחזיקים בשיטת גראֶטץ בדבר המשיח כנודע, והיא: אם נתחלק ישראל לשתי מפלגות מחזקי בנושנות, והולכי קדימה, שהאחרונה יש לה חוקים מיוחדים אחרים וכו׳״? והתשובה היתה: כי לא נחלק ישראל ולא נשתנו חוקיו אף כקוצו של יוד והמתירים לעצמם עושים מעשיהם על אחריות עצמם מבלי כל יסוד״, ומעבר מזה ראה כי הכת הארתדכסית החלה לשום משטרה גם באשכנז והכת של הרב פלוני תקרא את כל העדה הגדולה הליברלית בשמות מגואלים ונבזים ותתן אותה לכופרת בדת —. ועוד טרם לקח מועד להתבונן על הדבר הזה, יסדו להם היהודים יאהן יאקאבי ופערדינאנד לאסאל שיטת סאציאל דימוקרטית, ועד מהרה נתפשטה באשכנז עד כי מספר ההולכים בעקבותיה ימנה כשבעה מיליאן; והמיסדים נשארו עברים (ר״ל מבלי לצאת מהיהדות גלוי) עד יום מותם, ובמותם ספדו עליהם בנ״י מכל המפלגות כממפד על היחיד. הדבר הזה הזכיר את כל העמים כי שיטת השפינאציזמוס, שלדעתם מכחשת היא באלה בורא שמים וארץ, גם היא ממקור ישראל יצאה, וכו׳ וכו׳.

היש אפוא להתפלא כי הקנצלר הברזל הזה אשר לא נוכל להכחיש כי הקדיש את חייו לטובת אשכנז, התחיל לירא מפני בני ישראל אשר החלו להרחיב את שיטת האטהאיזים בין האשכנזים? — האם נתפלא כי יראתו זאת קדמה לחכמתו כאשר ראה בין הפראצעסין הפוליטיים ברוסיא כי צעירי ישראל יקבלו חלק היותר גדול בם (לפי ערך השטאטיסטיק מהרוסים אזרחי הארץ) האם אין בכח יראה כזאת להחליף את דעת אדם, גם אם נעלה ונשגב הוא, בתורה הפוליטיש? האם נעלם ממנו כי עם בנ״י הכם נבון וחרוץ הוא בכשרונות טובים יתר מכל

העמים. ולא יבצר מהם לעשות את אשר יזמו להרחיב את האטהאיזם בכל קצות הארץ, והממשלות והאגרף מה תהא עליהן?

היש אפוא להתפלא כי אשכנז הולידה והצמיחה את השיטה האנטישמיטית? ואם יש מקום להתפלא כי ממנה נתפשטה בכל הארצות אחרי כי הממשלות הבינו את שיטת ביסמארק ובסתר לבן לא מצאו עצה אחרת כ"א להשפיל את המון ישראל בין העמים למען תמעט פעולתו!

ולכן, אם כנים הדברים שרק על פי ביסמארק או במלת אחרות על פי רמזי שיטה ידועה בסתרי הפוליטיק האשכנזית יצא מארר לחבר את ספריו ושטעקער את דרשותיו, — כאשר הגיד האחרון מפורש כי לא על הארתדכסים יזעף לבו ורק על כל העוזבים את דתם ואין להם כל דת, — אין להתפלא ע"ז מאומה, כי גם עתה תעשה ההיסטוריא את מעשיה ותלך בדרך אשר סללוה לה מראשית ימות עולם. כי באמת התוכל הפא-ליטיק הכללית לעמוד מנגד בעת אשר לפי שיטתה תחשוב את כל איש מבני ישראל אשר יתנהג לא עפ"י תורת הארתדכסית ואף הנושא את מטפחתו ביום השבת, לאחד ממרחיבי האטהאיזם בין שכניו? ואין להאשימה בעבור זה כי הלא תורת הארתדכסית תאסור גם את היין אשר יגע בו ישראל המחלל שבת בפרהסיא, ר"ל הנושא את מטפחתו, המורה שעות שלו והמחסה ממטר, (ראה שו"ע הל' שבת סימן שפה*) ואצ"ל השותה סתם יינם, ואצ"ל את מי שאינו לבושי בציצית ותפילין וכו' וכו', הן כופרים גמורים המה בעיני

---

*) ובבאר היטב הל' שחיטה סי' ה' שאם עובר בפני עשרה מישראל אפי' אסור דרבנן, ועל הפר"ח שחולק לית מאן דמשגח כי הוא הפר"ח דרכו להקל וצועק ככרוכיא על כל המחמירים אבל לא זכה כי תהיה ההלכה כמותו, כי כלל גדול אחזו להם רבנינו „כחא דאיסורא עדיף," למרות רצון ומאמרי חז"ל.

הארתדכסי; והממשלות מוכרחות להסכים אתן מפני שהמה הליברלים או ההולכי קדימה או איזה שם אשר תכנם לא התקינו עוד באמת להם שום דת. את הישן לא הסירו ולא תקנו, וכל רב ומורה מאלה האחרונים יעשה בדיני הדת ר״ל בשאלות אשר תבאנה לפניו בעניני גיטין וקדושין כאשר יאמר לו לבו ועל פי נטיתו ואין להם על מה לסמוך כלל, המטיפים יארגו אמנם את דרשותיהם ממאמרי חז״ל בהגדה, ועליהם יבנו בנינים גדולים בעת אשר ההלכה מונחת בקרן זוית ואין מביט עליה כלל. מורים אשר יורו לעם איזו דת לא הקימו הליברלים*) וכה חי הוא ישראל בדת תלויה באויר ואיש כל הישר בעיניו יעשה. ועי״כ תביטנה הממשלות על רוב גוי ישראל הנוטה עכ״פ יותר לליבערלים-מוס, כבעל נגע צרעת מסוכנת ומתדבקת, ואשכנז המשכלת הרגישה זאת טרם הרגישו הממלכות האחרות ולכן יצאה הרעה ממנה והתפשט בכל רוחב רוסיא וכו׳; והקנאים מבני בלי שם וגם הסוחרים והמלומדים אשר ישנאו את בנ״י שנאת הקאנקורענץ תלאו עצמם באילן גדול ויעשו את מעשיהם בריש גלי.

והיוצא לנו מכל אלה רואים אנחנו עוד הפעם שמפני שאין לנו דת נכונה עפ״י יסודות חזקים ולפי רוח העת באתה לנו הרעה, וכשם שהי׳ יד הפרושים לרעה בימי המכביים, וימכרו ממלכה חפשית לעבדות עולם מפני קנאת הדת, כן תמסור גם עתה הכת הארתדכסית את עם ישראל לשנאת עולם כי היא לא תחפוץ גם עתה להניח אף ערקתא דמסאני ולא תחפוץ בשום תיקון קל ובכל דור ודור תקדיש

---

*) ישנם אמנם מורי־הדת (רעליגיאָנסלעהרער) גם אצל הליברלים אבל המה יורו רק את הדת הנימוסית ויסמוכו אותה על דתנו כפי רוח בינתם ונטייתם אבל את חוקי דתנו לא יורו כי הלא אין להם על מה שיסמוכו באיסור והיתר וכו׳. והמפורסם אין צריך לראיה.

בקדושת התורה הבלי מנהגים הלקוחים מהאינם מתוקנים שבשכניהם (כמאחז״ל כמקולקלים שבהם עשיתם כו׳) שאין להם כל יסוד בדת ישראל ר״ל בתורת התלמוד, ועוד זאת תעשה, כי תקרא לכל הפונה ממנהגיה בשם כופרים גמורים או גם עובדי עבודה זרה כאשר עשה זה לא כביר בעיר ואם בישראל פלוני והקטור הוא אשר מכר את נפשו להקנאי הנודע ויקרא לו את הנוטים אחרי הקנאי הנ״ל, ועכ״ז לא הוציאו את עצמם מהעדה הגדולה שבעיר, ויפת את כל אחד ואחד מהם לאמר עד מתי יהיה חלקך עם „עובדי עבודה זרה״ ולאות נאמן כי כל העדה הגדולה עובדי ע״ז הם, הראה לו את ספרי הדר. הנאור פלוני שהוא כעת חבר להרבינאט של העדה הגדולה ואמר: „ראה אם לא כופרים המה רבניו בתורת משה ומחזיקים בעבודת אלילים״ וכן הראה להם את האמור מפורש בספר „לב העברי״ שכל הנכנס לאיזה קאהר-שול הוא מעובדי ע״ז ואיננו ראוי להצטרף גם למנין ועוד רבות כמו אלה, ועי״כ עלתה בידו לפתות כמה נפשות להוציא עצמם מן העדה הגדולה למען יוכל הוא ליסד לו עדה קטנה בהסכמת הממשלה אשר בשם „עדת ישראל״ תכונה. וכמעשה הארתדכסי בעיר הגדולה כן תעשה הכת הזאת בערים אחרות והרעאקציאן החלה לצעוד צעדי און באשכנז הנאורה ואין איש שם על לב לקדם את פני הרעה כי באמת השונאים הפנימים מסוכנים רב-יתר מהשונאים החיצונים.

ומפני שנחלק ישראל לפלגות בפנימיותו רואים בו שונאיו החיצונים, או גם המון הכתות שבין האומות שאין להם כל נטיה לשנוא או לאהוב, רק את המנגד לדעתם ולנטיתם כאשר הראה בצדק ה׳ לל״ב בדבריו, ובאמת ישנם בישראל כל הכתות אשר השב לל״ב במספר רב מאד לפי ערך הכתות האלה בין העמים לפי חשבון השטאטיסטי —.

והנה העצה היעוצה לרפא את משובת ישראל הוא רק אסיפת סינאד נבחר מכל ישראל בכל המדינות היינו נבחרים

מ ר ב נ י רוסיא אשכנז צרפת אנגליה איטאליא תוגרמה וכו׳ וכו׳ והמה יתקנו את הדת עפ״י רוח התלמוד ועפ״י רוח העת, ואותו יקבלו כל ישראל לחוק ולא יעבור —. והסינאד הזה יברור רבנים מתוכו אשר בשם סינאד-עתי ישאר על עמדו להשגיח על הדת ולתקנו ולצרפו בכל עת ועת לפי צורך השעה, ואז רק אז יושע ישראל תשועת עולמים כי יכירו כל העמים שבן ישראל הוא בעל דת נקיה ככל ההבלים ובה יחזיק, ועל פיה יתנהג. ואם אמנם גם אז ימצאון אלה אשר לא יאבו להחזיק במתן חוק החדש, אבל אלה לא יזיקו ולא ירעו מאומה לכלל ישראל כי את מי מהעמים אין כמו אלה? אם העדה הישראלית תקבל אותם ותחשוב אותם לבעלי אמונתה או לא, יחליט הסינאד, — אבל ליברלי ישראל יצאו מן חשד האטהאיזם, והארתדכסים מן האשמה מחזיקי בהבל הבלים, רק בעזרת סינאד כללי, ואז יסכר גם פי שונאיו.

יודע אני אמנם כי הדבר הזה כעת כמעט מן הנמנעות הנהו ואם אצעק אזעק ואריע בקול עד כי יחר גרוני לא יהיה שומע לי ועוד ילעגו ויבזו לי אבל גם זאת יודע אני כי מאה שנה בעיני ההיסתוריה כיום אחד הנהו והנמנעות עתה יהיו לאפשריות וגם למוכרחיות בעת אחרת. ולכן אין אני בן חורין להבטל ממלאכה הזאת אשר קבלתי על עצמי להכין לפני הסינאד המוכרח להתתקן באחרית הימים את החומר אשר ממנו ישכלל ויבנה את הדת הראויה לנטוע בתוך אחב״י עפ״י רוח התלמוד והעת החיה וזאת יוכל להיות, רק אם נעבור על כל דיני השולחן ערוך ונראה גלוי לכל כי אין לו דבר עם תורת התלמוד הצרופה והנקיה אשר תקקו עשו ותיקנו רק ל צ ו ר ך ה ז מ ן ו ה ש ע ה לצורך קיום ראומה ו ש ם ישראל, ורק בתורת הרבנים המדבילים, אשר למדו והגו בלי כל ביקור ועין חודרת והביטו על כל תורת התלמוד כעל אותיות מתות שאין בהן כל רוח חיים ורק גזירות וגזירות לגזירות חוקים מבלי טעם שאין להרהר אחרידם, יכוהו ולכן הוסיף גם הוא כשברת למשברת וגזירות

לגזירות ויקח לו מכל הבא בידן ממנהגים הטפלים אשר בתוכם ישבו מחברי השולחן ערוך וישימהו בו ואחריהם עטרוהו מפרשי השו"ע ומבאריו בסודות ובטעמים שהמה עבדות אלילים גמורה מצד אחד, ומצד השני דברים המעוררים צחוק וגועל נפש גם יחדיו, ורבני הזמן יוסיפו עליהם בכל עת כמו לתקוע בשופר כדי לבלבל את השטן, לנענע את הלולב לעצור את הרוחות הרעות, להדביק מזוזה לשמור מפני המזיקין, לשתות את הכוסות לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה ויתקנו להם תפלות כתפלת היהי רצון קודם אמירת תהלים אשר אין קצה לעבדות אלילים הנמצא בו, וכל איש ישראל כשר הלא לא יהין לקרא את התהלים בלא היהי רצון, ועוד רבות רבות כמו אלה.

ולכן יצאתי אני לבקר אחרי השו"ע הנ"ל ולגלות את מקורו, לעבור בעין הודרת על כל מצוה ומצוה הכתובה בשו"ע ולהראות להרבנים כי פרטיה, דקדוקיה וסיגיה, וכל המסתעף ממנה אין להם שום יסוד ושורש בתורת התלמוד, ועקרה של כל מצוה ומצוה האמורה בתלמוד תקבל צורה אחרת ותכונה שונה המהפכת אותה על פניה עד כי לא יכירו אותה יודעה לאמור: זאת היא המצוה אשר צותה לנו תורת התלמוד", ובמצות תפילין החילותי*) להראות לאחינו הרבנים שגם המהרי"ל אשר ממנו ישאבו בעלי השו"ע את מקור מנהגיהם צעק גם הוא ככרוכיא על המצוה הזאת ושאל מפורש כי התיר לנערים פנוים וגם לנשואים עולי ימים להניח תפילין? (יעו"ש בסוף הל' תפילין ובספרי תל"מ צד 86—13) ואם אך יהיה ה' בעוזרי אעבור על כל המצות המפורשות בשו"ע ואברר ואנקה אותם ואציג אותם ערומות כמו שהן בתלמוד, ר"ל אגלה

---

*) בספרי תל"מ הראתי כי התפילין „לימין הקורא" שאנו מניחים, המה פסולים ממש עפ"י תורת התלמוד וגם עפ"י פסקי הגאונים — כי אין למו כל שורש בו כבר כאשר צוח ע"ז הראב"ד ע"ש צד 24 הערה 2.

את מקור וטעם של כל מצוה מתי נתקנה ומה היתה הסיבה אשר הכריחה את חז״ל לתקנה, אסיר מהן בלוי הסתבות אשר העטו עליהן בעלי השו״ע, ואז יראה הסינאד שיהיה בעגלא ובזמן קרוב וישפוט, יבקר אחרי בעין הודרת וידע מה לזרות ומה להבר. ואל נא תאמר ידידי כי נפלאה ממני המלאכה הזאת יען כי לא שנות מתושלח שנותי וסמני השו״ע וסעיפיו רבו מארבה ואין איל באיש יחידי לעבור עליהם כולם ולבקרם כיאות, כי כבר אמרתי לך לא עלי המלאכה לגמור, אנכי החלותי וכל זמן שתהיה הנשמה באפי וכחי ואוני אתי אעבוד להיהודים והיהדות, ובבא חליפתי יבא אחר תחתי ויעבוד את עבודתי או גם יגמור אותה בחברת אנשים עוזרים בעלי שיטתנו כאשר כבר הראתה לנו ההיסתוריה דברים רבים כמו אלה —. זאת היא התנצלותי בכלל לפניך להפיס את דעתך אשר גלות לפני צרות נפשך במכתבך אלי, ועתה אשיב לכל הארבע מפלגות גם בפרט, בחכמתן ובאולתן והברירה בידיהן לקרב או לרחק —.

והנה טרם אשים פני להמפלגות אשר זכרת בפרט להשיב להם ולהפיס דעתם, אמצא לנכון להציג פה עוד מכתב אחד מבני המפלגות האלו מליץ אחד מני אלף בעד כלן אשר יכתוב אלי אחד מידידי ורעי המיוחדים אם כי ארתדכסי הוא ברוחו וירא וחרד גם במעשיו, ואך איננו קנאי מפני ששכלו ישר ודעתו בריאה. כה דבריו:

„בשם השם יום א׳ כ״ד תמוז תרמג לפק פאריש; אדוני „וידידי הנכבד! הנני משיב לכבודו אלפי תודות ע״ד אשר „כבדני בשני מכתביו היקרים לי וביחוד הראשון וכו׳ וכו׳. אל „נא יאמר עוד מזלי ישן כי כבר אמרו הז״ל „אין מזל להם „לישראל״ ואם הם אמרו ג״כ „הכל במזל תליא מילתא כו׳? „ל״ק הא בדליכא (ממון) והא בדאיכא ובדאיכא מאי? כי הא „דאמר רב חגי צונצאה״*) כי כל הבא אל חצר הפנימית (של

*) כונתו על יום טוב צונץ.

„הבקרת) אחת דתו להמית מלבד אשר יושיט לו הזמן את
„שרביט הזהב וחיה" (תולדות ר"ע מן האדומים) ותנא תונא:
„לא הרי האב"ן כהרי השור, אף ששניהם דרכם לילך ולתקן.
„נשבר לבי בקראי במכתבו את מצב סופרי ישראל החוקרים
„הגדולים אשר במצור ובמצוק יחיו, ה' ירחם עליהם. מי כמוני
„יודע את גורל סופרנו, אכן ידידי, אומתנו הקדושה איננה אשמה
„בזאת. אין בכל מין האנושי (?!) לב מלא רחמים חמלה
„וחנינה כלב הישראלי, אך גם בזאת היתה יד גלותנו ענינו
„ומצוקותנו. כי לוא היתה לנו ממלכה כקדם והיתה שפתנו
„הקדושה שפה מדוברת ומושלת, כי עתה היה גורל סופרנו
„כגורל סופרי כל העמים ששפתם חיה. ויראה נא ידידי ויתבונן
„כי מי גוי גדול אשר לבו לב רגש לכל יפי ונשגב כהצרפתים*)
„ובכל זאת כמה סבלו סופריהם שכתבו נגד דעות הרבים, מה
„מר היה גורל רוססא, כי מלבד עניו ומצוקותיו היה נע ונד
„נרדף בלי חשך ולא מצא מנוח לכף רגלו עד כי לעת זקנתו
„טרף נפשו באפו יען מה? יען רצה להרים מאשפות אביון
„להושיבו עם נדיבים. היש עוד להתאונן על עם קדומים עם
„עולם עם ממושך וממורט מפוזר ומפורד בכל העמים חלים
„הוא ישא ומכאוביהם הוא יסבול, אשר כל קיומו עד
„עתה היה רק ע"י קיום המצות המעשיות עפ"י
„חקי התלמוד והפוסקים, אם בזמן הזה יקום איש הכם לנגוע
„בבבת עינו, ברוח אפיו, בנשמת חייו, אחרי התלמוד והמצות
„המעשיות לבקר, בעת אשר ברוסלאנד וגם באשכנז נראו
„עקבות Réacktion ע"פ מאמרם ז"ל „גדולה הסרת טבעת יותר
„ממ"ח נביאים" כו' אך לא אוסיף עוד לדבר אליו בדבר הזה

---

*) מעשה לסתור? הלא רוססא כתב בלשון עמו השפה
היפה החיה בכל המדינות ועכ"ז רדפו אותו המקנאים. ובזה הלא
תבטל דבריך הקודמים בדבר סופרי ישראל? ועוד היה גרוע חלקם
אם היתה ממלכת ישראל כי אז היו נדונים בחנק . . . .

„להוסיף יגון על יגונו וראבון על דאבון נפשי ההומיה מדי
„דברי בענינים כאלה הפורעים פרעות במחשבותי."
„מהר אחרי קבלתי מכתבו הראשון כו' וכו'. הנני מבקשו
„כי ימהר להודיעני את כל הנעשה אתו בעיר .N כי חרד
„אני לשלומו יש רגש לא ידעתי לכנהו אשר יקשרני אליו
„אולי מפני שאבותי זצ"ל היו מחסידי א"ז הגאון החסיד האלקי
„זצ"ל זי"ע, ולא אפרד מעמו הפעם כ"א ברכתיהו בברכות
„הדיוט יברכך ד' בממון (ובאשר והצלחה אותך ואת ביתך ואת
„זרעך) וישמרך מן המזיקים (שעושים מה שלבם חפץ ומדברים
„ככל העולה על רוחם ורוצים לקנות להם שם: „אוהבי עמם
„ודתם" רק בעבור שרודפים באף בעבור האמונות והדעות יאיר
„ה' פניו אליך (ברעיונות חדשים והמצאות יקרות לחזק הדת
„והמעשה ולהרים כבוד ישראל המחולל בגויים)*) ויחנך (ברוח
„חן ותחנונים) ישא ה' פניו אליך (בזכות אביך הזקן זצוק"ל
„אשר עמל כל ימיו לחזק את מצות המעשיות עם העבודה
„האלקית במדו"מ ובכל לב ונפשו וכל עצמותיו אמרו ד' מי
„במוך ומי כעמך ישראל!) וישם לך שלום, שלום עד העולם."
הנני ידידו המוקירו ומחכה למכתבו. N.

אחרי הציגי לפניך גם את מכתב הממליץ הזה, ואשר תמצא בו מה שתמצא, אבא להשיב לך גם לו ולכל המפלגות בפרט אם ישמעו ואם יחדלו!

להמפלגה הראשונה אשר תאמר: „כי יצאתי לעקר ולשרש אחרי מצות מעשיות כלומר כל התורה כולה אשר במעשה „יסודה" איננה במאחז"ל: „בטולה של תורה היא קיומה" אנוכי לא לעקר באתי אלא לקיים כי המצות המעשיות כבר עקורות הנה מקרב העם, צא ולמד למשל מצות תפילין כמה יקימו אותה? חשוב מספר השטאטיסטי אם גם ימנה

*) ברכתו הזאת נתקומה כי הנני עוסק עתה במלאכה שתהיה אי"ה תפארת לבית ישראל גם בעיני העמים.

יעקב לעשרה מילאן נפשות, הוצא מהם ששה וחצי או גם שבע מיליאן נקבות (אשר רבו על הזכרים כידוע), כמיליאן קטנים שלא הגיעו לשנת שלש עשרה, כמיליאן וחצי נאורים וכו׳ וכו׳ ויהודים פשוטים שאינם מקימים שום מצוה ושום חוק מחוקי השו״ע בכל המדינות, ועוד הוסף עליהם מהקוראים עצמם בשם ארתדכסים וגם חסידים ואשר אני קורא אותם בשם הַפָּקְרַטִין שגם המה לא יניחו תפילין באין רואה אשר מספרם יעלה ברוסיא וגאליציה לחצי מיליאן וישארו איפוא חצי מיליאן אשר יניח תפילין ואם גם תאמר מיליאן שלם יניח תפילין, הן גם אז הלא חלק שלישי הוא מכל המון בית ישראל הגברים, ומה כל החרדה הזאת? מדוע יקראון שני מילאן מישראל בשם „פושעי ישראל״ בעת שהמיליאן המקים את המצוה הזאת רובם הם מההמון שאינו יודע להזהר כלל במצוה הזאת עפ״י חוקי השו״ע ואסור לו מן הדין להניח תפילין עפ״י פסק השו״ע עצמו ומפרשיו בסי׳ ל״ח? והמה פושעים באמת לדעת השאגות אריה (ס׳ מ״ב) הפוסק האחרון החכים וחד השכל אשר לא היה בדורו כמותו. ובאמת אוי להם להרבנים הפוסקים והעושים כדעת המגן אברהם נגד דעת השאגת אריה שהראשון לא היה ראוי להיות אף הקטן שבתלמידיו, מה גם כי השאגת אריה סומך עצמו על מאור הגולה הרמב״ם שאוסר מפורש להסיח דעתו מן התפילין אפי׳ רגע אחד מה שאין ביכולת ההמון לקים, והאם אין בפסק דינו של הרמב״ם הזה איסור מפורש על ההמון להניח תפילין? האם לא הוסיף לומר: ומי שאין דעתו מיושבת עליו משום דבר יהיה מה שיהיה פטור מן התפילין? ומה אפוא הוספתי אני? לבד מה שהזכרתי לענין הדין את דעת רבותנו הללו אשר מימיהם אנו שותים? ובירושלמי ברכות (דפוס קראטשין) צד 3 בסופו משנה ח׳ יאמר: תמן אמרין כל מי שאינו כאלישא בעל כנפים לא ילבש תפלין וכונתו במלת „תמן אמרין״ הוא על הנאמר בבבלי שבת ק״ל:

תפלין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפים*). והירושלמי הבין יותר את סוגית התלמוד ממה שמבינים בעלי המפלגה הזאת —. וזולת זאת מביא הירושלמי (שם בראש העמוד) מפני מה לא החזיקו בתפלין מפני הרמאים" הרי נאמר מפורש כי לא קבלו עליהם מצות תפלין גם בימי התלמוד לא בארי״ ולא בבבל, ומה לנו אשר קבלו אותה כמה אלפים בימי הסמ״ג לצורך השעה? האסור הרובץ על הנחת תפלין המבואר בשני התלמודים לא הותר כלל בקבלתם ומה להם כי יזעקו?

ואשר יוסיפו בעלי המפלגה לשאול מה אתן לעם תמורתה או תמורת המצות מעשיות? ע״ז אשיב: לוא אך שמע העם לקולי כי עתה נתתי לו מרגליות אחת יקרה הטובה מכל המצות מעשיות והיא: לדעת ולהבין את דרכיו, למצער עד כמה שיש בכחו להבין ולא ילך כבהמה בבקעה אחרי מנהליו התועים, כי וחי בהם ולא שימות בהם זה כל תורת התלמוד וזאת היא גם תורת האדם —. ובזה יבדל ישראל גם משארי האומות אם יש צורך גדול בזה כאשר בקש מחוקק תורתנו שיאמרו „ומי עם חכם ונבון כהגוי הגדול הזה אשר לו חוקים טובים ומשפטים צדיקים וכו׳". ואשר בעלי המפלגה אומרים הלאה „כי יצאתי ללקט מאמרים מעטים הבטלים ברוב נגד רובי המאמרים המדברים במעלת התפילין, צא ידידי ולמד לשונם לומר אינני יודע במקום שאינם יודעים ואינם מבינים. אנכי

---

*) אין ר״ל כי הירושלמי שנתחבר כמאה שנה קודם הבבלי שהוא יפרש את סוגית הבבלי אבל כונתי היא: כי ההלכה „תפלין צריכין גוף נקי כאלישא" היא הלכה קדומה שנאמרה בימים אשר התחילו לקחת רשות על התפלין, ועל ההלכה הזאת אומר הירושלמי תמן אמרו והמעשה מאלישא בעל כנפיים איננו כלל בירושלמי כי לא ידע כלל מה שהוסיף אחד מהמלעיגים על ההלכה הזאת. וראה בהחלוץ V.

לא חסרתי דבר מהמאמרים שראו עיני בדבר מעלת התפילין ואת כולם הבאתי בספרי ועליהם דנתי ואותם פרשתי וגם קבעתי פרק מיוחד להגדה שנאמרה על התפילין ומאמרי ההלכות גם אותם הבאתי כולן אך מעטים המה באמת במשנה וגם בתלמוד לנגד שארי הלכות וגם לא נתפרשו שמה כל צרכן, אבל רבו מאד בהשולחן ערוך*) ואשר נתקבלו התפלין בעם לחוק ולא יעבור, מה בכך? הן גם הכפרות בערב יום כיפור נתקבלו לחוק ולא יעבור אם כי היא עבודת אלילים גמורה ואם כי השולחן ערוך בעצמו ר"ל**) רבנו יוסף קארו אומר „שראוי למחות בידם" ועכ"ז דראה נא לי אחד מהארתדכסים הכשרים שיעבור חלילה על מנהג הכפרות? או כי הראה לי סידור התפלה שנדפס במאה האחרונה שחסרה בו התפלה הפזמן או הזמר „בני אדם יושבי חושך?" מה גם כי הראתי לדעת שרק מימות הסמ"ג ואילך החלה המצוה הזאת להתקבל ועד זמנו לא ידע העם כלל ממנה, וגם אחריו הלא רננו כל הגדולים אחריו ושקר המה דוברים כי המהרי"ק יחיד הוא בדבריו, גם

---

*) יזכרו נא בני המפלגה הזאת הנאמר בירושלמי (פאה פ"א צד ט"ז ע"א) ובתנחומא (בראשית ה') „אין אדם אומר לשון הרע עד שכופר בעיקר" ויתבוננו איזה עבירה היא יותר גדולה אם בטול מ"ע לפי דעתם, כשב ואל תעשה מפני קדושת המצוה, ומפני ישוב הדעת החסרה, או לכפור בעיקר ולדבר לה"ר? הן תמימים קראת אותם ואיה תמימותם? עוד שם בירושלמי: „כל העברות אדם עובר בארץ ואלו (בעלי לשון הרע) בשמים ובארץ" ידעו נא התמימים את אשר לפניהם ולא יוסיפו לחטא.

**) עי"ש בשו"ע או"ח ס' תר"ה. אבל גם כאן בא רבנו בעל המפה ואמר: „ואין לשנות כי הוא מנהג ותיקון" וצוה עוד לקחת למעוברת ב' תרנגולים מפני הספק ומאליו מובן כי אצל בעלי הקבלה נתרבו עד שלשה. מספר מיוחד שיש בו סוד וד"ל.

בעל שבולי הלקט שהיה זמן רב אחריו אמר כי ראוי להניחם רק בימים ידועים, האור זרוע אמר שראוי הוא לת״ח להניחם, היפוך מהסמ״ג חבירו שאמר שרק על רשע ועם הארץ החיוב להניחם ות״ח פטור מהם. וגם התשב״ץ צעק והריע על מה שמניחים התפילין כמו שהביא המהרי״ל בשמו ומרוע אפוא חרה להם עלי, אשר אני לא באתי אלא ללקט עצמות אחריהם?

ובדבר המצה אשר יטענו עלי „כי ביטול המצה לא תבטל את החשד, וגם ביטולה היא בעיניהם היתר לאכול חמץ״ האמת אגיד לך כי ע״ז אין לי מה להשיבך כי אם קום וקרא עוד פעם והשמע לאזניך את אשר אתה רואה בעיניך מכל האמור בספרי „מצת מצוה״ הן שמה אמרתי מפורש כי לא ביטול המצה הוא העיקר כ״א התרת זרעונים ומיני קטניות אשר לא נאסרו מעולם להקל את עול ההמון אשר כל ימות החורף ידאג בעד המצות לפסח, ואם יתירו לו קטניות ויאסרו לו כל מיני חטים ודגן הן ממילא לא יראה ולא ימצא כל חמץ ומחמצת; וזולת זאת מי הוא שלא יורה על האמת אשר המצה הזאת גוררת מצה ומריבה באמת!? ילכו נא הגברים הנאורים לוואלינען פאראליען ורומעניען וכו׳ גם עתה ויראו את מעשה המצה השמורה, אם לא יאמרו גם המה כי עלולים המה מעשים כאלו למתוח עליהם קו חשד?! ואם בעלי המפלגה הזאת אינם מסכימים לדברי הוא רק מפני שאין להם כל חפץ להסכים ולכן יאמרו: „אפכא מסתברא״ ולא יותר*).

---

*) עוד אחת אשר ירגזו עלי „כי אני שמיוצאי חלצי מקדישי הקבלה גם על התורה הנִגלית, הנני השונא היותר גדול להקבלה ומבזה אותה בריש גלי״ ע״ז אענה להם כי האמת לא תשא פנים להורים ולמורים —. ומלבד זאת, אבותי לא היו ממעריצי הקבלה כ״א מהמצדיקים אותה ע״פ שיטה פילוסופית, ראה נא בספריו היקרים של אבי-אמי הגאון „שערי היחוד והאמונה״

עתה נשמע נא את האמור בפי המפלגה השנית ונדון גם על דבריה, היא תורה כי ישנם בדברי גם דברים כנים, וגם יודו כי דתנו צריכה תיקון, אבל יאמרו: כי העת הזאת אשר רדיפת ישראל כו׳ איננה מוכשרה לתקן תיקונים וכו׳ ולהפריד את ישראל כו׳״ אבל עד מתי יאבו לחכות בני המפלגה הזאת עד אשר לא יהיה עוד מה לתקן ובשביל מי לתקן!? ראיתי את לל״ב אומר באחד ממאמריו: שברור הוא בעיניו בלי כל ספק שמעוט בנ״י בצרפת בא אך מפני שרבים מבני ישראל שכחו את מחצבתם והם מאמינים בעצמם שהמה בני צרפת,״ ואני לא מהשערה בעלמא אגיד ולא מדמיון, כ״א את אשר הזו עיני ואשר שמעו אזני זה לא כביר בישבי פה וויען במקרה במסיבת גדולי אשכנז אשר באו לבקר פראפעססאר אחד אורח, ויחשבו באצבעותיהם משפחות רבות גדולות ונשאות בין האשכנזים היוצאות ממקור ישראל וישכחו כבר את

„ושערי עבודה״ או „עבודת הבינונים״ ותראה שכל היחודים מן עתיק אריך וזעיר אנפין־וכן קוב״ה ושכנתיה, הוא מבאר אותם רק בשכל המושכל היורד מן המשפיע אל המקבל ר״ל מן הרב אל התלמיד ומרחיק כל גשם וכל גשמיות מכל השמות המוגשמים האלה, ואם גם בעץ חיים ופע״ח הזהיר על ההגשמה אבל דרכי זקני הנ״ל רחוקים מדרכי תלמידי האר״י כרחוק מזרח ממערב כי בתלמידי האר״י היחודים הם רוחניים אבל לא מושכלים —*). ובמ״א ארחיב הדבור בזה, עכ״פ רחוקים היו אבותי מלהעריץ ולהקדיש את הקבלה המגושמת שהיא הולכת עקב בצד גודל אחרי השיטה הנוצרית או „שלשת האחדים.״ עיין ספרי המבארים את האונגליון ותראה כי סמכו יתידותיהם על הקבלה. ועיין ספרי החכם ראבין ותראה כי הקבלה ואמונת הנוצרים מקור אחד להם ואשר ישנו בזה ישנו גם בזה ודו״ל.

*) קשה הוא לתאר הענין הזה אבל האמת הוא כמו שאמרתי הגאון רש״י מלאדי אשר הבין כי דרכי הקבלה גלויות הנה וקרובות לעבודות אלילים, החל ליפותה בהשכלה פילוסופית אשר ע״ז נוסד התניא ואחריו ביאר הדברים זקני הגאון החסיד הר״א זצ״ל.

מקור מחצבתם; ומשפחות קטנות (ר״ל במעלה) אין מספר אשר התבוללו בין עם הארץ וגם הסוחר העשיר ראש האנטיסמי־טים בעיר .N אשר יפזר כסף כאפר לתועלת הכת ההיא, ממקור ישראל יצא כנודע לכל והתבוללות כזו רואה אני בהמשך הזמן, אם לא יקדמו פני הרעה, לכל העם. כי הרעאקציאן של הארתדכסי ההולכת ומתחזקת, הוא כלהב הנר טרם יכבה, הן הארתדכסיא במלוא מובנה בחוקותיה והבליה לא תוכל לעמוד מפני חוקי החיים, ומעט מעט תכלה מאליה אבל היא לא תשנה את דעותיה ולא תתהפך לכת אחרת כ״א תתבולל בין העמים ממש......ואם לא תאמין לדבר הזה לך נא וספור את מספר בני ישראל אשר קבלו עליהם דת נצרת ואשר יקבלו עתה בכל עת ובכל שעה, עפ״י פעולת צודדי הנפשות „המיסיאנערן״ ואת מי תמצא בהם את הארתדכסין או הליברלים? וגם את מי ירדופו המיסיאנערן או במלות אחרות חברת המיסיאן יהודי־אנגלית הגדולה את מי תבקש לספח לחברתה? את החפשים? הן תשנא אותם שנאת מות! יודעת היא עד מאד שמי שאמונתו רופפת בהאב לא יאמין בהבן ורק על הארתדכסים האומרים „לשם יחוד קוב״ה ושכנתיה,״ עליהם תפריש רשתה והמה נלכדים בה. יתבוננו נא בעלי המפלגה הזאת בדברי המעטים האלה ויחקורו בם ויבינו מעצמם כי טענתם אינה טענה כלל כי אני איני יכול ואיני רוצה להרחיב יותר הדבור בזה —.

כן איני רואה שום חשש מפירוד הלבבות אשר יחושו בעלי המפלגה הזאת, כי גלוי וידוע הוא לכל קורא את הסטורית ישראל שהמה לא התאחדו מעולם, ולא יתאחדו אם לא תַרְאֶה יד חזקה וזרוע נטויה חיצונית גבורתה לאחד אותם, אבל גם אז לא יתאחדו ולא יתלכדו לאורך ימים ואם אך ישאפו רוח מעט יתפרדו לדעותיהם ולמשפחותיהם ולא ישאר כל זכר להתאחדותם, ורק סינאד ראשי על כל המדינות יוכל

לאהדם ולהחזיק ביד האחרות שלא תתמוטט לעולם ובזה כבר מילתי אמורה —.

ואולם אם הטענות הללו טענות הבל המה הלא טענתם עלי: אשר הרימותי על נס מלות „אבל דם" בספרי „מצת מצוה", אינה אלא שגעון ממש. כארי דאברהם! מדוע יקרא ראללינג רק את ספרי הנדפס רק שני אלפים עקזמפלרען ולא יקרא את ספרי השו"ע והמגיני ארץ אשר נדפסו למאות אלפים ומצוים ביד כל אדם? האם אנכי גליתים מאיזה כתב יד שלא ראה אור? או מאיזה ספר ישן הנמצא אחד בעיר? הלא כתוב הוא מפורש בכל השו"ע ואין גם מדפים אחד אשר השמיט את המלות הללו והמלות הללו מוסגרות בשני חצאי לבנה בכל ספרי השו"ע והמגינים, ומדוע יעלילו עלי? ואם עזבתי מלות „רבנו ירוחם" אשר לא בעל המפה כתבם כ"א הכראה את מקורם מה בכך? הלא המקור פה אינו מעלה ולא מוריד? אנכי אשר ערכתי את דברי להרבנים בלשונם למען יראו ויבושו! האם יכולתי לעשות אחרת אתם? המכת-לחי הזאת הנם מקבלים מבלי יכולת בידם להכות את אויבם אחור, הן המה לומדים בלי ביקור כלל כידוע ומעולם לא עלה על לבם להתבונן על המלות האלו עם כל זרותן ועתה אחרי אשר הרימותין על נס ושואל אני אותם למה נכתבו ולמה לא נמחקו? אין מלה בפיהם! והמה מגביהים כתפותיהם בעצמם ומחשים כאשר קרה לי לדבר מזה עם רבנים רבים ולא אחד מהם אשר מצא מענה כ"א עט! בע! מה בכך? הרמ"א לא כון הלילה לרעה! כאלו אני אומר שהוא כון לרעה! כל חפצי היה רק לפקוח עיני הרבנים כי יראו את אשר לפניהם ולא יכשלו בלשונם, ואת חפצי זאת השגתי באופן מאד נעלה! אם בעלי המפלגה הזאת אומרים שבעבור הטינא הזאת שישמרו בלבם עלי לא יכבדו את יתר המאמרים הטובים שכתבתי, יעשו המה כחפצם הן לא כתבתי את ספרי למען יכבדו אותם, ואך למען יפעלו פעולתם וזאת רואה אני

בעיני כי לא שגיתי ברואה כי אני לא ראיתי וגם לא אזכור רעש גדול כזה כאשר עשו ספרי האחרונים וגם אתה הנך ראה זאת בעיניך עד כי נפרדו המוציאי דיבה לארבע מפלגות, אלו לאלו שואלים ואלה לאלה ממללים. האם תפון עוד כי ספרי עושים רושם גם בלב הדוברים והמבזים ?! — הרעש והסערות תכלנה מאליהן את כולם ישא רוח וספרי ודברי ישארו כחותם על לבם, יען כלל גדול הוא כי סוף כל סוף תנצח האמת!

אולם לבעלי המפלגה הזאת אזכיר את אשר הערני החכם דר. ראבין הי״ו: „כי עזרא הסופר בעת אשר התעסק בידו האחת בישוב ארץ ישראל ובעליות הגולים, הנה התעסק בידו השנית בתיקון הדת. ובדבר האחרון עמל רב יתר מבראשונה כי ראה אשר מבלעדי תיקון הדת לא תתקים האומה״, ישמרו כל בעלי המפלגות העוסקים בשפתם בישוב אר״י את הדבר הזה בלבם ולא יחרצו לשונם —.

עוד אחת אמרת בסוף דברתך אשר שמת בפי בעלי המפלגה „כי טענדענציעז אני וספרי טנדנציעזים וע״כ מועילים אך מעט בעולם המדעי״ הכן אמרת ? אבל חי נפשי האנשים האומרים כזאת לא רק לא יראו את הנעשה חוץ מד׳ אמותם כ״א גם את ראש חוטמם לא יראו! האיש היוצא להלחם בעד דעותיו או בעד האידעע שלו האם יוכל הוא להיות בלא מטרה, האם יוכל לכתוב אחרת לא לפי הטענדענץ שלו ? ואם הוא מביא ראיות מדעיות להטענדענץ שלו וקובץ אותם על יד ומשים להם סדר ומשטר, האם לא יועילו בעולם המדעים בשביל שנכתבו בטענדענץ מיוחד ? בושני מדבריהם! כל הספרים העוסקים בדעות כולם טנדנציעזים המה ועכ״ז הועילו ויועילו.

המפלגה השלישית השואלת: „בעבור מי חברתי את ספרי ? הן המחזיקים בנושנות לא ישמעו לי אם גם אוסיף ראיות כהנה וכהנה, וההולכי קדימה אינם צריכים לכל דברי כי המה עושים זאת מדעת עצמם ?״ להם יכולתי לענותם כי בשביל

אלו השואלים אשר מדבריהם נראה וניכר כי המה בתָּוֶךְ יעמודו חברתי את ספרי למען לא יפסחו על שתי הסעיפים וידעו מה לזרות ומה להבר, אבל התשובה הזאת תהיה ללא אמת. — אנכי לא חברתי ספרי בשביל כתה ידועה פרטית וגם לא למטרה פרטית. מטרתי היא כללית, ואותה הגדתי פעמים רבות כמו בספרי „מצת מצוה" כן בדברי האמורים למעלה פה והנני משלשה ומרבעה פה: „שהיא לפקוח את עיני ההמון העור ההולך בעינים עצומות אחרי מנהליו כי יביט ויראה את כל הנעשה סביבותיו ויעורר את רבניו כי יסירו מאתו את כבלי הברזל אשר שמו עליו בשולחן הערוך ואחריו." — יכיר ההמון כי אין לכל הכבלים האלה שורש בדת משה ויסוד בתורת התלמוד ואז ידע את אשר לפניו.

אני לא אחפוץ להיות מן השוטים המאמינים כי כראות ההמון את דברי אלה, יקום וישמע לקול דברי ויעשה את הכותל עליו, ידעתי גם ידעתי כי ההמון הזה אשר אני אחפוץ בטובו, בחייו, ובקיומו, הוא בעצמו יקום לנגדי ואם אך יוכל, אז גם יעשה כלה אתי — ולא דבר חדש הוא בקורות עולם בין כל עם ועם ואף גם בישראל —. אבל זאת אבה להאמין כי לקול דברי יתעוררו גם מעוררים אחרים אשר יאהבו את המון בית ישראל ינודו לו וירחמו, ואז יצאו גם המה לעשות את המוטל עליהם וירבו עליו כחול דברים עד אשר סוף כל סוף יפקחו עיניו והיה כאחד האדם לראות טוב ורע —. או אז ישים עיניו ברבניו ויעשה מהם את אשר ידרוש הזמן מידו. — ואולם אם גם זאת היה לא תהיה בעת הזאת, גם אז לא אנחם ממעשי ולא אשוב אחור, כי אני את נפשי הצלתי והם ישאו את עונם. — וכבר השמיע בזאת בן בוזי וישנה וישלש דבריו —.

סוף דבר הנני יושב וכותב בדם לבבי את אשר יחזה לי לבי למען אהבת האמת ואהבת עמי, ואם אך אמת בפי,

הנני יודע מראש כי סוף כל סוף תנצח האמת ואם יתמהמה הנצחון הזה חכה לו — כי בא יבוא.

עוד זאת תעשה המפלגה הזאת. לפי דברך, ותשחק מטוב לב על ההולכים קדימה כי זנחו את שפתם ורובם אינם יודעים לקרא שפת עבר ואשר ע״כ לא יועילו להם ספרי. — אמנם גם לבי ידאב ע״ז כי כמת נחשבה שפת עבר בעיני רוב העם היושב בארצות הנאורות, ובזה כל המפלגות שוות ולא רק ההולכים קדימה, אבל לא אלמן ישראל גם פה ממלומדים ואנשי מדע אשר יקראו שפת עבר בשום לב, ורבים מהם כבר קראו את ספרי ואת דברי וימצאו חן בעיניהם וגם עשו רושם —. וכבר אחז״ל חברך חברא אית ליה וחברא דחברך חברא אית ליה (עירובין י״ז:) ואולי יבאו דברי בלבם ויעוררום לשוב אל שפת אבותיהם ואל דתם הנקיה —. ולכן אין אני בן חורין להבטל ממלאכתי —.

ואולם המפלגה הרביעית אשר זכרת אשר תבוש מדבריה, ובקושי הוצאת אותם מפי עטך לאמור: „לא אני חברתי את ספרי ורק נתתי את שמי עליהם" וכעין ראיה לדבריהם יאמרו: כי קצרה בינת אדם כמוני לחבר בזמן קצר ספר גדול כספרי „תל״כ" וכו׳ (כאשר יראה הקורא את דבריה בראש ספרי הזה צד 3) —.

האמת אגיד לך כי שמחתני בדבריך אלה, והנני שש ושמח לראות כי ישנם אנשים בין המפלגה הזאת אשר הכירו את פעלי והבינו את המלאכה הגדולה הזאת אשר עזרני ההונן לאדם דעת באמת, לעשותה בזמן קצר. ואם יטפלו דברים עלי! מה מני יהלך, וכי את אתם אני מבקש? אשר יאמרו כי נתחברו הספרים למטרה לא טובה כלומר „למטרת המיסיאָ-נאָרין" הלא כל מי שקרא את ספרי ראה כי יצאתי לנגד מטרתם בחרב שלופה, (מצת מצוה צד 15, 29, 30 „תפלה למשה" 23 XXIV, 11, 54, 150)*) ועוד במקומות רבים

*) הזכרתי רק את המקומות אשר מבקר אחד מחק אותם

אגב גררא, וזולת זאת יודע כל מבין שאין כל חפץ להמיסיאן בתיקון הדת כ״א בקלקולה, (אשמות טפלות כאלה יוכל להגיד רק איש אשר לא ידע בושת כידידנו הנאמן מאז רבינו פרץ בן משה) ולכן הלא יראה כל בן דעת כי המפלגה הואת בלא דעת תדבר את דבריה. או כי משנאה פרטית, או גם מקנאה, אבל כל אלה לא יגעו בי אף כחוט השערה, הן באמת צחוק הוא לשמוע כי אני לא חברתי את ספרי, בעת אשר עשיתי זאת לא בסתר וגם לא כחדתי מראש את אשר אני עושה (ראה בההערה האחרונה לספרי מצת מצוה), — בעת אשר המ״ע בלאנדאן „ספר הזכרון״, .Jew. chron, „עולם היהודים״, ,Jew. World הדפיסו בקרת ארוכה על ספרי ושלשה שבועות זה אחר זה הזכירו אותי ואת ספרי וגם קבלו מכתבים המתריזים נגד מטרתי, ואני השבתי עליהם שם. ולוא ידעו המה שמץ דבר מהדיבה הרעה הזאת כי עתה לא בושו לפרסם זאת והמה המו״ל לא רק לא אוהבי המה, כ״א גם אין לי כל הכירות אתם ולוא גם הכירו אותי והיו גם אוהבי כי עתה לא כחדו זאת תחת לשונם כי עכ״פ אנשים של צורה המה, וגם לא מן ההולכים קדימה יחשבו המו״ל את שני המ״ע הנ״ל. ולמה אפוא נפל עליך לבך ? (שא נא ידידי רגליך ולך לאנדאנה שם תדע מי חבר את הספרים ומי תמך בידי המחבר כי גלוים וידועים הדברים לכל אחינו גרי העיר

נם חתך עלה שלמה מספרי „מצת מצוה״ בעת אשר באותה העיר עצמה וכן בארבע עירות גדולות לא זזו מבקרי הממשלה אפי׳ אות אחד, ואני תמה באמת על החכם הזה מה ראה על ככה ? הן לא פגעתי ח״ו בכבוד שום אמונה. ואשר אמרתי כי ספרי „ברית החדשה״ אינם נאמנים לנו האם לא תדע הממשלה כי העברים יאמינו רק בספרי „ברית הישנה״ האם תחשב להם זאת לחטאה ? כן יצאתי נגד ספר „נתיבות עולם״ והלא גם ריב״ל יצא נגדו בזרובבל ובאחיה השלוני ועכ״ז נדפס ברוסיא ברשיון הבקרת. אתמהה !

כאנגלים כפולאנים). סוף דבר צחוק עושים לי האנשים המדברים כן ולי אינם שוים לדבר בהם. —

ואולם אתה תחפוץ לדעת את הסיבה אשר שני אוהבי ומכבדי מלפנים אשר קראת אותם בשם ואשר ידברו חד אל אחד בהספה להמגיד (גליון 20 אשר שלחת אלי) מרורות עלי ועל ספרי! — האמת לא אכחד, צר לי מאד לגלות את קלון האנשים האלה או במלות אחרות: צר לי מאד להסיר את המסכה הנסוכה על פני כופרי ישראל גם בעת אשר יסבול כבודי, כי כבוד ישראל יקר בעיני מכבודי" (זאת הראתי עד למדי בעת שעמדתי בראש עלה) — אבל הנני רואה את עצמי נאלץ לזה לא למעני, אך למען המטרה הקדושה אשר שמתי לי לקו בספרי ולכן קבעתי מקום לסופרים כאלה בפרק מיוחד (ר"ל בראשירע מיוחדה) אשר בשם „אבן הטועים" או „קן הסופרים" קראתיו שמה אגלה את תכונת הסופרים אשר יצאו לנגדי וגם את הסיבה אשר סבבה לשני אוהבי או אויבי אלה החדשים לצאת לנגדי — ופה לא אבה לתעב גם את אבן הראשה כספרי הזה*) בפאלעמיק נמבזה ונמאס בעיני וגם לא בשמות פרטים. כי רבת שבעה לי נפשי יגון ומרורות מהפאלעמיקן אשר באו „בהקול" ואשר אני מתחרט עליהם באמת — כי אחרי התבונני ואחרי נודעה לי תכונת האנשים בעלי ריבי ומעשיהם ראיתי, כי השתיקה היא המענה היותר טובה והיותר נכונה להרפותיהם וגדופותיהם**). אך זאת החובה עלי להגיד לך גלוי שכל מה שכתב אור ליהל"ל בגליון הנ"ל מהדברים שאמר לי, הכה שקר גמור ולא אך לא אמרם, כ"א גם לא עלה על רעתו לאומרם לי ואם אמר דברים כאלה, אמרם רק בפני

---

*) כל החוברת הזאת הוא כעין הקדמה ליתר החלקים שבספרי הזה ולהספרים אשר יבאו אחריהם, וע"כ נתתיה בראש.

**) ראה הקול שנה רביעית בקול מחצצים (צד 211 „תשובה מספקת" אל „השומר אמת לעולם."

אבות או אמות הילדים אשר הוא מלמד אותם תורה, ואולי אך למענם הרפים הדברים האלה כלומר למען ימצא חן בעיניהם ולא תקופח פרנסתו (כאשר תראה כ״ז באר היטב אי״ה עפי׳ ערים נאמנים באבן הטועים) — וגם שמו לא הרפסתי בספרי „מצת מצוה״ בלתי ידיעתו והסכמתו. זאת היא אשר מצאתי עלי לחובה להוריע ולהשיב לך בשביל המפלגה הרביעית אם כי איננה כדאית, ולא אוסיף עוד לדבר בזה.

בדבר הענין אשר שאלת בחתימת מכתבך — שהוא „ישוב ארץ ישראל״ או „התנועה הכללית״ כאשר תקרא אתה, כבר חברתי לפתרון השאלה הזאת חוברת מיוחדה (ראה תוכן הענינים) כי גם החכם לל״ב נגע בשאלה הזאת בדברו אלי.

אחרי הדברים האלה הנני להוסיף מצדי אשמה אחת אשר יאשימו אותי בכתב ובפה, והיא: אשר יצאתי נגד המכתבי עתים העברים בספרי „מצת מצוה״, ואחד (משלשה אלה אשר הארץ תרגז תחתיהם) צוח ע״ז ככרוכיא (המגיד בראשית*) שנת 83) הזאת —. לשפת יתר אחשוב להגיד כי לא אזוז מדעתי במלוא השערה גם עתה אבל לחזק את דברי ולאמתם הנני להדפיס פה מכתב מאחד החכמים המו״ל המיוחד והמצוין אשר כל ימי חיי כבדתיו ואכבדנו גם עתה. ולא אעיר עליו מאומה גם לא אוסיף עליו דברים מצדי ורק אפזר את המקומות הראויים להיות לי לעדים כי אמת דברתי: שאין ספרות, ואין בקרת לישראל, ואין מכ״ע עברים לישראל אשר ידרישו טובתו במקום אשר ייראו פן לא ימצאו חן בעיני קלי הדעת״ כה דברו:

---

*) הגליון איננו בידי וכסדומה לי שהוא גליון 4.

Redaction & Expedition der „Hazefira"
S. Slonimsky Warschau.

ווארשא ס׳ אדר שנת תרמ״נ.

להרב החכם מו״ה מיכאל לוי ראדקינסזאהן נ״י.

„הגיעני מכתבך ונפלאתי מאד עליך כי תבקש ממני
„דבר אשר ידעת מאד כי הוא נגד נדרי אשר גדרתי לי בהצפירה
„להתרחק מכל דברי ריב ופאלעמיק גם בענינים הנוגעים לי
„ולכבודי, ולא פעם אחת קרה לי בימים האלה אשר מכה״ע
„הרוסים העברים אחזוני בציצית ראשי על דעתי ומחשבותי
„בענינים הנוגעים אל הכלל שכתבתי בהצפירה
„ואני החרשתי מבלי לענות דבר כאשר אין רצוני לבוא
„בויכוחים, רק גליתי את דעתי כפי משפט שכלי ועל הקורא
„להבין ולהכריע בין דעתי ודעת חברי, ובפרט בענין כזה,
„האמן לי כי לא קראתי כלל לא את המגיד*) ולא את
„מחברתך („מצת מצוה") ועכשיו שקראתי את ספרך
„לא מצאתי בו דבר הפוגע בי, ואדרבה דברים רבים
„ונכוחים מצאתי בו אשר ישרו בעיני אבל
„להביאם במשפט נכון לפני הקוראים אין רצוני.
„פעם אחת הזכיר ה׳ כאקאלאוו את מחברתך כמבקר
„אחריו ומחיתי בו, מפני המהלוקת מן הצד שכנגדך. ע״כ
„סלח לי גבר נכבד כי לא אוכל לאסוף בהצפירה את מכתבך.
„ואתה ידעת את אויביך פה גם אם תבא בהצפירה
„בדברים כסופר מגיד חדשות מקורות הזמן יביטו עלי
„כנותן יד לאויבם בנפש ע״כ הנח לזקן כמוני בדברים
„שאין לי בהם חפץ.

והנני ככבדך ומוקירך כרוב ערכך הז״ס."

---

*) מכתבי ה׳ דוד גארדאן יבאו „באבן הטועים" כי שם מקומם גם לא פה המקום לדבר ממכתבו העתי אשר בעת הוצאת אבד גם את שמו אשר נתן לו ה׳ קאוונער עשרים שנה לפנים. ובאבן הטועים יראו הקוראים גם את תבנית הנערים הפרוצים העושים חיל . . . בהמגיד משרים הזה.

טרם אפרד מאתך, ידיד יקר, הנני להראות לך שגם בזה לא צדקת אשר אמרת: כי לא הפקתי רצון מכולם" (צד ד) כי את אשר ארע אני הוא שלא רק בעיני החכמים הרבנים פראפעססארין ודקטארין נבוני דבר ישרו ספרי ודעתי, כאשר תראה במכתביהם אשר הרבו להלל את פועל ידי, כ"א גם בעיני קוראים פשוטים מהם גם סופרים אחדים שאני קורא אותם בשם „המון בית ישראל" גם מהם קבלתי מכתבים רבים מאד אשר הגדילו פעלי (יתר מכפי המדה כמובן) ומבקשים כי אוסיף שנית ידי וכו' וכו' ולעומת ארבע המפלגות שקראת לי נגד ארבעה בנים, אציג לך גם אני ארבעה מכתבים שנכתבו לתומם מאת אנשים שונים בדעותיהם ובמפעליהם (והנם ככל המון בית ישראל הנותרים) אחד סוחר, אחד סופר, אחד מורה, ואחד תם. קרא אותם, ידידי, ותראה כי שגית בדבריך: שלא הפקתי רצון מכולם" — ואנכי בחרתי לי מן ההמון מכתבים המונחים לפני מארבע פינות אירופא רק את ארבעה האלו מאשר נודע לי הבדל מדותיהם ותכונותיהם. את השנים הראשונים ידעתי זה שנים אחדות. הראשון הוא אינדיפרענט גמור להיהודים והיהדות ואם תרצה גם להאנושית כולה, ואין לו אלא ד' אמות של עסקו, אבל איש נבון הוא. הוא כותב מאמרים אחת או שתים בשנה במ"ע שונים — אבל מאמריו יצאו אך מעטו ולא מלבו. השני הוא מהסופרים האלה אשר כבדתים בעמדי בראש עלה עתי ואכבדהו גם עתה, אם כי נוח היא להתפעל ויירא יראת הרוממות מפני הסופרים האוטיריטען אשר ברוסיא, ולכן ידעתי מראש אשר חמימותו תתקרר כאשר יראה את האוטיריטען (לא עלינו) יוצאים בחרבות ורמחים עלי. את השלישי לא ידעתי עד יום כתבי אליו את מכתבי בדבר הרחבת ספרי בעירו וגם שמעו לא שמעתי עדי הוגד לי ימים אחדים טרם כתבתי אליו את מכתבי — וגם עתה לא ארעהו פא"פ אבל כנראה הוא איש מתון ומיושב ויודע ספר. ואת הרביעי תראה ממכתבו כי זר היה לי גם

שמו בעת אשר קבלתי מכתבו, וע"כ לא נתתי לו שאלתו לבקרני בביתו כי בלאנדאן איננה מזקת השמירה היתירה שלא לפתוח הדלתות לאיש לא נודע. אבל אחרי קבלי מאתו מכתב שני ארוך מאד חקרתי עליו, והנה אמת יהגה חכו. (עד היום לא ראיתי את האיש הזה כי בעת נודע לי מי הוא כבר הייתי מוכן לעשות דרכי וצר לי ע"ז.) הוא איש בא בימים ישר הולך מתפרנס ממלאכתו. במלה אחת איש המוני מהמון בית ישראל אשר ילך בעינים עצומות אחרי מנהליו ואשר יחשב דרכו לפעמים כאשר תכבד עליו העבודה לראות כי גדור היא מזה ומזה ואין בו כח לעמוד אף לשאוף רוח צח מפני הכבלים אשר שמו עליו רבניו. — לו ולדומים לו חברתי את ספרי והוא הוא האיש אשר בעדו אני עמל ולכן נתתי את מכתבו פה אם כי בשפת עלגים ידבר כי מחשבתו ניכרת מתוך דבריו ובאמת מה יעשה ההמון שאינו יכול להוציא בשפתיו אשר יאמר לו לבו?

קום נא ידידי וקרא את המכתבים וגם צא ולמד מהם כמה נמצאו כמוהם בתוך המון בית ישראל ותראה כי לא לריק יגעתי. ואלה המה:

I.

Ham. den 21 November 1882.

ידיד יקר! שמחתי בשורותיך ובהעלים מספרך תפלה „למשה אשר הגיעוני בשתי פעמים. כפי הנראה מצאת מנות לך „וגם לחם לביתך, כי מבלעדי זה לא יכולת להעמיק בחקירות „והלכות הגיוניות כאשר תראה בספרך המלא חריפות ובקיאות „על כל גדותיו. לא אפונה כי ספרך זה יעשה רושם גדול „בהספרות העבריות, ואם לא ישבחוהו ויהללוהו מכ"ע בשפתנו אל תהיה לך עגמת נפש מזה; שנאה מקלקלת „והמולי"ם הן לא יאהבוך. לבקר ספרך, כאשר תבקשני, „אין עתותי בידי הלא תדע פוזר הנפש שלי מלפנים ועתה הוא

„יותר גדול כמלפנים, כי מסחרי ב"ה הולך וגדול „ומרבה נכסים „מרבה דאגה" הוא כלל גדול בחיי הסוחר. במעט כל השנה „כלה לא טבלתי עטי בדיו לכתוב איזה מאמר וגם מכתב „ידידות לא כתבתי כי רובץ אנכי תחת עול עבודתי במסחרי „כחמור לכשא. — רעיון השלוש בתורת ההורים הוא דבר „ידוע ועיין בספר „La Bible des Jndies" מהסופר „זאקקאלאטטי.

„הידעת את סופר המגיד קליין? מה הוא האיש ומה שיחו?"
ידידך*) א.

II.

„ידידי הנחמד והיקר ה' כ. ל. ראָדקינסזאָהן נ"י!"

„שלשה ימים אחרי קבלי את מכתבך הגלוי, קבלתי את „מחברתך „מצת מצוה ועלילת-הדם" מה אומר לך יקירי, כולה „אומר כבוד ונותנת לוית חן למחברה המשכיל, כי השכלת ידך „להוכיח בראיות ואותות נאמנות את האי סדרים השורר בדתינו. „כל קוראי מחברתך זאת קראו „הידד!" וימחאו כף. אתמול „החילותי לכתוב בקרת ישרה בשפת רוססיא על מחברתך זאת

*) מאד יוכל להיות כי אלה אשר אמרו שלא אנכי חברתי את ספרי, יאמרו עתה כי אנכי בריתי מלבי את הדברים האלה וחברתי מכתבים ע"ש אחרים יען כי הנני מעלים שמם — ולרגלי הדבר הזה יכנוני בשם חדש: „כי המשמש בד' לשונות" — אבל יאמרו המה מה שיאמרו, אנכי לא אוכל לפרסם את שם הכותבים טרם נתנו לי רשותם — ואם אעשה זאת וחטאתי לאלהים ולהם. והמכתבים הלא נשלחו לי פריוואטום — אמנם גם החכם חז"ס שלח את מכתבו פריואטום ואין כל ספק שגם הוא לא יחפוץ בפרסומו אבל במקום שיש צורך השעה וחילול-השם אין חולקי כבוד גם לרב וחכם כמוהו — ובזה התנצלותי אמורה אשר לא בקשתי רשותו להדפיס מכתבו.

„ואשלחנה להדפיסה במכ"ע „ראזסוויעט" בתור ביבליאָגראפהיע
„ובזמן קצר יבואו ממני דברים נמרצים על אודותיך בדפוס,
„ואת העלים אשר בהם יבואו דברי אלה אשלח לך."

„מהר יקירי ושלח לי את כל חוברותיך כמו: „תפלה
„למשה" וכו׳ כי נחוצים הם לי למלאכתי בדבר הבקרת אשר
„אני כותב על מחברתך „מצת מצוה" ואבקשך כי בו ביום
„אשר תקבל את מכתבי-הגלוי הזה תניח על הפאָסט את כל
„חוברותיך אשר הדפסת עד כה, כי נחוצים הם לי מאד.
„בחוברותך „מצת מצוה" מצאתי הרבה דברים המסכימים עם
„דברי גדולי המתקנים (רעפאָרמער) מעמנו כמו ליליענבלום וכו׳.
„מאד אחפוץ לדעת משפט ה׳ ליליענבלום על מחברתך זאת.
„מהר ענני במכתב ושלח לי את כל חוברותיך, כי מצפה אנכי
„להם בכליון עינים. בקצרה אומר לך כי בחוברותך אלה תקנה
„לך המון אוהבים בין משכילי וסופרי עמנו ובעת אשר תחל
„להוציא לאור איזה מכ"ע כולם ישישו לקראתו ויתמכו בידיך
„בכל יכלתם."

„ממני ידידך המחכה לתשובתך ולחוברותיך דוקא בהחוזר":

St. דען 11. פעברואר 1883 מ.

III.

Ellis St.

בעזה"י ליל ה׳ השייך ליום ו׳ פ׳ בהר.

„כבוד הרב החכם וכו׳ וכו׳ מוהר"ר ר אָ ד ק י נ ס ז אָ ה ן וכו׳".
ד׳ ישפות שלום!

„עוד ביום ג׳ העבר קבלתי מכתבו הנכבד אך באשר
„איזה אדרעסין לא הוברו לי ע"כ נתאחרה תשובתי עד הנה
„ואתו הסליחה —. אתמה מאד על כבודו איך הכנים והרחיק
„מחשבה זרה בדברי „כי אני מחזיק אתו לאיש רוח" דבר אשר
„לא חלמתי בלילה באשר לא הרהרתי זאת ביום? אדרבה
„ואדרבה שמו יקר לי מאז מעולם גם בעת אשר בעל המליץ

„יצא כנגדו עם הר-שלום מהורדנא והכהן צדק ורבים מאורטודוקסי
„לאנדאן והחכם יהל״ל באחרונה בהמגיד זה מקרוב בכל זאת
„הוקרתי את שמו ומה גם עתה אחרי ראי את ספרו הנכבד
„והיקר „תפלה למשה״ ופרנסתי לא ירשני לעיין בספרים בכל
„זאת אחמוכ מעט מעתי לפרקים להבים בספריו למען אראה
„אם כצעקתה הבאה עליו עשה כולו (כחפץ המנוה גיינער) ואם
„לא. ספרו „מצת מצוה״ כבר קראתי עד תמו, ובספרו ת״ל עוד
„מעט יָגַעְתִּי עד מחציתו, יאמרו הבריות מה שיאמרו ואני
„אומר את אשר בלבבי בלי משא פנים כלל וכלל, בספרו ת״ל
„הראה לדעת כי ישר נוכח פניו בכל מקצועות התורה, ולו לא
„הדפיס ספרו מצת מצוה כי אז לפי דעתי גם האורטודוקסים
„נתנו כבוד לשמו, והדברים עתיקים. רבות רבות יש לי לדבר
„בזה אך גם הדברים המעטים האלו הנני כותב בחפזון דומה
„כמי שכפאו שד כו׳. דברתי ואקימה . . . כו׳ עוד זאת אודיע
„לו בשבוע העבר היה פה איזה רב מליטא וספרו „פני יהושע
„החדש״ בידו, ועתה בא הנה ה׳ ראָללער מפאריז למלאות
„חללה של בר . . . בספרו החדש אשר בגלל זאת המחברים
„וספריהם גם יחד היו לזרא באף הקוראים המעטים מן המעטים
פה כו׳ והנני מוקירו לנצח.״ ב.

IV.

„3. Mai 1883. Brick Lane Spitalfields.“

„שלום לך מאיר עיני ישראל, הרב המשכיל במשכילים וכו׳ וכו׳
„כשת רמ״ל הערר ראָדקינסזאָהן. לפני שמש ינון שמו!״
„הן זכיתי לחזות ולשמוה במחברתך מחברת הקדש מצת
„מצוה ועלילת הדם היקרה והישרה, אשר על כל גרתיה רוב
„חכמה היא מלאה. חכמה אמיתית וכונת תורת משה ומפרשה,
„בה בטוב טעם ודעת גליתה: אשר מלפנים מיום גלינו מעל
„אדמתינו כמוה לא נהיתה! כי רבים הם אשר קמו וגדרו גדרים
„הזקים ועצומים, אשר כל אחד מהם גבר על רעהו לגדור גדר

„חזק מחבירו —. ורק סביב מה? האם לא סביב הרות גדרו?
„כי באמת האבן הטוב והמרגליות שהם התורה והמצות לא
„בשמים היא רק היא מונחת בקרן זווית וכל הרצה ליטלה יבא
„ויטלה, כי מוסרה משה לא גדרה כ"כ כאשר בחלוף כמה
„אלפים לשנים קמו מסעיו בדמות מפרשי דבריו הבלתי מובנים
„„אשר הם כמאמרך ההכימה רק על הקאנקוראציע כוני" וקנסו
„את הסותר חלילה מעט מזעיר גדרם אשר אין בו ממש כלל,
„כי לא חששה התורה לזה כלל, בקנסות אכזריות כמו אבן
„עולמו! אשר אף אם ירצה איש לגשת אל המטרה אז בהגיעו
„אל הגדר האמיץ והחזק אשר לסתרו חלילה אין לו רשות כי
„מתחייב בנפשו הוא ודו"ל. לקיימו א"א לו בשום אופן מטעמים
„הכמוסים הנוגשים אותו, ובפרט בזמן הזה בעת צרותינו
„הרבים —. מה יעשה האיש מדחקו שלא יחטא חלילה באחת
מהגדרים האדירים? ואם חטא הלא לפי דבריהם איבד חיו מזה,
„ומבא ודאי; כי לשאול ירד ולאבדון ימסר, כי מעט הוא הנמצא
„בדבריהם תקנה להסותר גדריהם חלילה —. ומה יעשה החוטא
„הגדל הזה בשומו על לבו העצבון על איבוד עולמו הבאה, ועל
„רוב הצער ממכת שרביטי האש אחרי מותו יגמור בדעתו,
„הלא נשמתי לאחר מותי נאבדה ואין לה כל תקומה. ולמה לי
„לאבד גם גופי בחיי, כי אף אם אתענה את גופי בסגופים
„ותעניות כל ימי חיי מי יאמר כי יועיל לי הלא בדברי הפוסקים
„לא מצאתי תקנה למעני! אין לי טוב כי אם אסורה נא
„מהגדרים החזקים האלה כל עיקר ואף מהגדירה בהם, כי א"א
„לי להשיגה מפני גדריה העצומים, ואלכה נא בשרירות לבי
„למען רוות את נפשי בחיי כי אחרי מותי הלא אבדתי. ומזה
„יפוק החורבה שישראל ממירים דתיהם ועוד כמה מכשולים כאלו
„עד שקמתה מורה שקמתה אב בישראל, ותגרתה כגבור החיל מתניך
„מול משנאיך, להראות לתועים את הדרך הישר ומבוא הקל
„בין המבצרים הרמים לבא לגשת אל המקור האמיתי ואל
המטרה הנכונה אשר רוח המקום ורוח הבריות נוחה הימנה!

„יהי כחך וחילך ברוך. אך אמרתי מי יתן והי׳ שכאשר זכיתי
לראות מעשי ידיך, כן אזכה לראות גם תואר פניך, ואולי
„תרשני בכבודך להתראות את מעלתך בבית בחירתך, אז לאות
„ידידות אמת אשימה לי זה! כי אולי יהיה ישר בעיניך לקבל
„גם חות דעתי בחבוריך היקרים, אם כי כטיפה בים היא מול
„רחבת דעתך ולבבך העמוקה. ועתה סתום הדברים עד
„עת קץ וד״ל.״

והנני מוקירך כערכך הראוי לך ומברכך שתזכה להאיר
„עיני העברים העורים ותהי מעשיך קיימת ויתברך שמך בפי
„כל לעד! מצפה לתשובתך.״

N.

חתימת החוברת.

חז״ל אמרו כל הנפטר מחבירו לא יפטור אלא מתוך
דבר הלכה שמתוך כך זוכרהו: הבה אקיים את מאמרם
הנכבד הזה, ואציע לפני הקוראים הלכה אחת המתנוססת כאבן
ספיר בין פניני מאמרי חז״ל והיא בתוספתא (ברכות פ״ב ה׳)
בן עזאי אומר: כל שלקה בגופו מפני חכמתו סימן יפה
לו כל שלקה בחכמתו מפני גופו סי׳ רע לו. הוא היה
אומר: כל שנטרפה דעתו מפני חכמתו סימן יפה לו וכל
שנטרפה חכמתו מפני דעתו סי׳ רע לו עב״ל.

הדברים צריכין ביאור: מה ירצה במלות חכמתו ודעתו
ובמה הן שונות זו מזו? ועיין המפרש (מנחת בכורים) שפירש:
שנטרפה דעתו דמשים עצמו על ד״ת כהדיוט ומקיים בנפשיה אם
נבלת בהתנשא׳ כו׳״ פטפוטי דברים שאין להם טעם וריח ואין
להם כל קשר וחבור עם המאמר המחוכם הזה. אבל ד״ת עניים

במקום הזה ועשירים במקום אחר, והמאמר הנפלא הזה יתפרש בלי כל לחץ ודוחק, אם אך נשים עין על האמור בירושלמי חגיגה (פ׳ אין דורשין הלכה א) וז״ל: ארבעה נכנסו לפרדס. אחד הציץ ומת, אחד הציץ ונפגע, אחד הציץ וקיצץ בנטיעות, אחד נכנס ויצא בשלום. בן עזאי הציץ ונפגע*) ועליו הכתוב אומר דבש מצאת אכול דייך כו׳״ עכ״ל ועתה אחרי שאנו רואים כי בני גילו או בני דורו של ב״ע אמרו עליו שיען אשר נכנס בפרדס החקירה „נפגע״ ר״ל „יצא מדעתו״ ורדפו אותו בעבור חקירותיו ודרישותיו החדשות — הנה רואים אנו תשובת בן עזאי לרודפיו בזו הפיסקא: כל מי שלקה בגופו מפני חכמתו וחקירתו החדשה, אינו אלא סימן טוב לו כי הוא יודע להוקיר את ערך חקירותיו ודרישותיו. הוא היה אומר (ר״ל תמיד, לכל שואליו: מה היה לו כי גדול בתורה ובחכמה כמוהו יעזוב את דעותיו הקדומות ויתחיל בחקירה חדשה המתנגדת לדעותיו?): כל מי שנטרפה (אולה לה ואיננה כמו טרוף טורף יוסף) דעתו הקדומה (פאָראור־טהייל) כפני חכמתו וחקירתו החדשה, סימן טוב לו, כי עמלו לא היה לריק וחקירתו עשתה פרי. אבל כל מי שנטרפה חכמתו (ר״ל שחקירותיו החדשות אם גם מצא אותן אמיתיות ונאמנות אזלו להן ולא עשו פרי) מפני דעתו הקדומה,

---

*) בבבלי (חגיגה טו,) הגירסא להיפך בן עזאי הציץ ומת ובן זומא הציץ ונפגע. אבל כל מבין יבין שבדברים באלו היתרון להירושלמי על הבבלי כיתרון האור. כי הירושלמי נתחבר במקום המעשה, והבבלי אך שמועה רחוקה שמע, וגם לזמן המעשה היה הירושלמי קרוב יותר במאה שנה מהבבלי. ונמצא בירושלמי עוד בכמה מקומות המעשה הזה שאמר: הלך לו בן זומא — „לא היו ימים מועטים עד שמת״. ובן עזאי האריך ימים כי נשא אשה וגי׳ש ואמר אח״כ נפשי חשקה בתורה ולא רצה לישא אשה עוד ולקיים מצות פו״ר כי זאת היה פרי חקירותיו החדשות ודי למשכיל.

סימן רע לו, כי כל עמלו עלה בתוהו. וזה אמר נגד ר׳ עקיבא שנשאר בדעתו הקדומה גם בצאתו מפרדס החקירה. ויתכן שגם מאמר ר׳ יהודא בפיסקא הקודמת (שם ז): „כל מי שרוח עצמו נוחה בשלו, סימן טוב לו וכל מי שרוח עצמו אינו נוחה בשלו סי׳ רע לו״ לא אמרו אלא כעין פשר בין שני החכמים הנ״ל כי ר׳ עקיבא היה רבו (סתם ר׳ יהודה הוא ר׳ יהודה ב״ר אילעי תלמידו של ר״ע וראבעז׳) ובלי ספק קבל תורה וחכמה גם מבן עזאי שהיה חבירו של ר׳ עקיבא, — ולכן אמר שאין כל צורך לתפוס על שני גדולי הדור אלה, כי כיון שרוח עצמם נוחה בשלהם, כלומר הנוחם לא יציקם על שנכנסו לפרדס ועל דעותיהם אשר הנחילו להם בה, סימן טוב הוא גם לשניהם — ואולי רמז בזה אשר יתאונן על רדיפת ב״ע שרדפוהו חבריו באף אחרי שהוא האחרון היה רוח עצמו נוחה בשלו למרות תרעומת ורדיפת חבריו. וכדאי הוא בן עזאי לסמוך עצמו על חקירותיו בכל עת.

גם אם לא אגיד יבינו הקוראים שאם אמנם לא חכם חוקר הנני לא „בן עזאי״ אך „בן רדקה״, עכ״ז היה המאמר הזה שיקוי לעצמותי ולכל בשרי מרפא, כי ידעתי בנפשי שלא עזבתי את דעותי הקדומות אשר בהנה בליתי כל ימי נעורי, מפני הכבוד, מפני התאוה ומפני הנאה חומרית בעוה״ז. ואדרבה לוא אחזתי בדעותי הקדומות כי עתה הייתי גם אנכי כאחד הרבנים הרואים עולמם בחייהם, אבל עזבתי את כל דעותי הקדומות מפני חכמתי המעטה אשר חנני אלהים, מפני חקירתי ודרישתי והתבוננותי במה שהורשתי. הנה רואה אני סימן טוב לי כי דעתי נטרפה מפני חכמתי והנני נלקה בגופי ובממוני ובהנאתי מפני חכמתי, ורוח עצמי נוחה בשלי. סימן טוב הוא לי ולכל דורשי חכמה ותושיה אשר יסבלו וילקו מפני חקירתם ודרישתם — ומאמר בן עזאי הזה המתנוסס כאבן נזר בפי התוספתא, הוא פתח פתוח לכל דורשי הכמה ותושיה וסימן טוב יהיה להם כי

ממנו יראו וכן יעשו —. בכח המאמר הזה אלך הלאה למטרתי להועיל לאחי ובני עמי וה׳ אלהים יעזר לי על כן לא נכלמתי, על כן שמתי פני כחלמיש וארע כי לא אבוש. (ישעיה נ״א 7).

הערה לצד 13.

לא דת תורת משה כו׳, הכם אחד בוויען נענע בראשו על דברי אלה באמרו: הגע בעצמך איך יכתב בתורה דבר שלא נהג בו העם אז? . . . . שאלתו היא עמוקה וגם צידקת, אבל אני עניתי לו כי מאד יוכל להיות כי נהגו בה טרם נתנה התורה לישראל אבל משנתנה כבר נשתנו המנהגים ונתבטלו. וראיתי היא משלוח עבדים אשר יאמר ירמיה מפורש (ל״ד 13) אנכי כרתי ברית את אבותיכם בהוציאי אותם מארץ מצרים גו׳ מקץ שבע שנים גו׳ ולא שמעו אבותיכם אלי ולא הטו את אזנם. וכן במקומות רבים. הרי לך מפורש כי בעת אשר נתנה התורה כבר לא שמעו אליה ולא הטו את אזנם לשמור את מצותה.

שם הלאה „ולא תורת הנביאים״. גם ע״ז היה החכם כמצחק באומרו כי הנביאים לא צוו שום תורה — אבל גם בזה לא אוכל להסכים אתו כי הלא ראינו צוה ירמיה על העבדים, על מדות נמוסיות (ירמיה כ״ב 3) על יום השבת (שם י״ח 21) לבלתי לכת אחרי שרירות לבם (שם י׳ 12) וכן ישעיה השני. יפתח חרצובות רשע, התר אגודת מוטה (נח 6) שמרו משפט ועשו צדקה (שם 6) גם על בשר החזיר הזהיר שם 10) וגם יהזקאל צוה שלא יאכלו הכהנים נבלה וטרפה. הלא תורה היא והאחרון לא סמך פקודתו גם על תורת משה. אך מעולם לא שמע העם לקולם שהיה כקול קורא במדבר.

הערה לצד 14.

עירובין: עיין דור דור ודורשיו (ח״ב צד 260) כי דעת החכם המחבר הוא שכל עיקרן של עירובין לא נתקנו אלא להקל על העם כו׳. אבל אני איני יודע מתי החמירו? רואים אנו, כי ישעיה ירמיה גם יהזקאל צוחו ובקשו את העם כי ינוחו כי לא יוציאו משא ביום השבת. נחמיה היה הראשון אשר העניש קשה על זאת, אבל הן גם גזירתו כאשר היתה באונס ובהכאה לא נתקבלה לכל העם. ולדעתי אשר התירו וחזרו והתירו שיאמר המחבר הוא מפני מוטב שיהיו שוגגין כי בעת נחמיה למען להרחיק את העם עד קצה האחרון אסרו הכל, וכאשר ראו שלא נתקבלו התירו והזרו והתירו. והמוצאת העירובין לא היתה אלא המצאה פוליטיש אחרי שכבר אבדו מצבם הפוליטי. ובמקום אחר נרחיב הדיבור בזה אי״ה.

נשלמה מחברתי זאת בכ״ד כסלו שנת תרמ״ד פה ברלין.

Demnächst erscheint

לבקר משפט

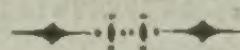
Kritischer Ueberblick

über

a) Den Judenspiegelprozes in München (10. Dez. 1883);

b) Verhandlung der Berliner Repräsentanten der jüd. Gemeinde wegen Erbbegräbnisspetition auf jüdischem Friedhof von einem Mischeheling, Ehemann einer Jüdin.

Preis M. 1.50.

Auch erscheint demnächst eine deutsche Uebersetzung **des vom Verfasser dieses erschienenen Werkes** (מקוצי) **תפלה למשה „Ursprung und Entwickelung des Philacterien Ritus bei den Juden“**

Zu haben in

D. LÖWY's Buchhandlung

Wien, II., Praterstrasse Nr. 15

und bei dem Verfasser

M. L. Rodkinssohn

6 Packingotnstr. Islington, LONDON N.

Abne Hamiluim.

(FASSUNGSSTEINE.)

Eine Ergänzung betreffs der Reform des jüdischen Ritualgesetzes in der vom Verfasser dieses erschienenen Schriften: תפלה למשה (מקוצי) »Ursprung und Entwicklung des Philacterien-Ritus bei den Juden« und des מצת מצוה ועלילת הדם »Das ungesäuerte Brod etc.«

Von

M. L. Rodkinssohn,

s. Z. Redacteur des „Hakol" etc.

Das Werk erscheint in 6 Lieferungen und zwar: I. **Eben haroscha**; II. **Eben bikoreth**; III. **Eben sapir**; IV. **Eben Israel**; V. **Eben haschulchan**; VI. **Eben hatoim.**

Das Inhaltsverzeichniss sämmtlicher Lieferungen befindet sich auf der 4. Seite dieses Heftes.

Berlin.

1884.